

Tom Nairn

Om det brittiska Labourpartiet

Artiklarna översatta från *New Left Review* (1964 resp 1965).

Översättningen är gjord av Jan Järnebrand och publicerades 1969 i antologin *Engelsk vänsterdebatt*

Innehåll

Labourpartiets natur	1
Labours imperialism.....	33

Labourpartiets natur

Det engelska labourpartiet är otvivelaktigt en av de viktigaste politiska krafterna i den kapitalistiska världen. Med sina över sex miljoner medlemmar är det ojämförligt störst bland de socialdemokratiska partierna. De tolv miljoner röster partiet samlade vid det senaste parlamentsvalet representerade majoriteten av arbetarklassen, en arbetarklass som inte är uppdelad efter några religiösa eller ideologiska skiljelinjer och som sociologiskt sett är den dominerande klassen i en övervägande proletär nation.

Men labours styrka är oskiljaktigt förenad med vissa, mindre uppenbara svagheter och både styrka och svaghet är uttryck för en unik historisk och politisk utveckling, fylld av karakteristiska motsättningar och hittills alltför lite analyserad. I överensstämmelse med sin notoriska motvilja mot teori har den brittiska vänstern varit anmärkningsvärt ovillig att anlägga kritiska aspekter på sig själv. Labourpartiet har inte kommit till världen i enlighet med någon teori om hurdan ett socialistparti skulle se ut; det har vuxit fram stegvis liksom tidigare så mycket annat i det brittiska borgerliga samhället. Och det har snabbt kommit att accepteras som ett permanent och oundvikligt inslag i detta samhälle, ett monument som det varit meningslöst, för att inte säga hädiskt att närmare granska. Någoting av den aningslösa belåtenheten hos det brittiska borgerliga samhället blev på detta sätt överfört på den brittiska socialismen. Och därtill kommer att labourpartiet dominerar scenen så totalt, omspanner så mycket och har slagit så djupa rötter att en radikal förändring inom detsamma förefaller otänkbar — vilken kritik kunde göra intryck på en sådan koloss?

En tillfredsställande redogörelse för labour-rörelsen måste naturligtvis bli historisk. Liksom andra socialistiska masspartier är labourpartiet i grunden något helt nytt — ingenting mer eller mindre än embryot till ett nytt samhälle — men detta faktum döljs och inkapslas i en anmärkningsvärt tät hinna som binder det vid det förflutna. Denna hinna är på en gång labourismens* ideologi och dess praxis och därutöver en reflex av arbetarrörelsen och arbetarklassen som helhet. Den är kombinerad med och delvis beroende av en speciell typ av organisation och byråkratisk kontroll. Den var ett naturligt, effektivt instrument för en arbetarrörelsens anpassning till ett samhälle som

* *Labourism* är en term som Tom Nairn flitigt använder och i flera besläktade betydelser. Ibland är den närmaste motsvarigheten "arbetarrörelsen", ibland "labourpartiet" och ibland labours speciella typ (frånvaro) av socialistisk ideologi. Översättningen följer inget konsekvent mönster i detta avseende — oftast har "labourism" fått kvarstå, med de olika nyanser som de olika sammanhangen kan erfordra. Red. anm.

självt — under hela labourismens existens — instinktivt och helhjärtat har hängt fast vid det förflutna. Arbetarrörelsens empiriska, odoktrinära ursprung, dess helt inhemska rötter innebär ett speciellt intimt samband med det samhälle ur vilket den har fötts.

Men det gäller också att undersöka i vad mån det brittiska labourpartiets situation har blivit en annan under Harold Wilsons ledning. Det brittiska samhället har efter en lång period av stagnation inlett en snabb förändring, vilket har givit upphov till en mängd spänningar och motsättningar. Labour återtog regeringsmakten i ett kritiskt ögonblick av denna process som också är en process av brytning, nyvaknad medvetenhet och ett sönderfall av traditionella former av hegemoni. Vilka nya möjligheter och faror möter labourpartiet i denna situation? Vilka nya problem har tillkommit utöver de gamla?

Den brittiska fackföreningsrörelsen

Med chartismens nederlag inleddes den brittiska kapitalismens största uppgångsperiod som varade i tjugofem år, från 1850 till omkring 1875. Regelbundet uppträdande konjunkturkriser upphörde praktiskt taget. ”Strax före århundradets mitt inträdde överallt en avsevärd höjning av levnadsstandarden. Till en början var orsaken inte ökade löner utan sjunkande priser, men längre fram, när priserna åter steg, höjdes lönerna mer än tillräckligt för att möta prisstegringarna ... Revolter och massrörelser avlöstes av välorganiserade men måttfulla fackföreningar och kooperativa sällskap.”¹ Integrationsepoken hade börjat. Denna moderata fackföreningsrörelse vars grundval och inställning har bibehållits intill våra dagar, skulle bli kärnan i labour. Ända fram till 1918 accepterades även nominellt det existerande kapitalistiska samhället.

Att spåra labourismens ursprung till det senare 1800-talets fackföreningsrörelse är att se det oundvikliga i den moderation som vidlådde denna, kärnan till hela den fortsatta utvecklingen. Från 1850 till omkring 1890 var fackföreningarna liktydiga med den brittiska arbetarrörelsen. Något annat existerade inte. Det fanns inga socialistiska idéer eller strömningar med något inflytande; före 1880-talet fanns inte ens någon nämnvärd radikal liberal rörelse till vilken arbetarna kunde söka sig. De intellektuella var främmande för politik och arbetarklass och deras protester var svaga; de förvrängdes av den viktorska konformismens oerhörda tryck och tog formen av en omöjlig utopisk reaktion mot kapitalism och industrialism över huvud taget (som hos Ruskin och William Morris) eller hamnade i grumlighet och excentricitet (som romanförfattarna Meredith och Samuel Butler). I detta tomrum, som följde på tidigare nederlag, blev en djupgående underordning oundviklig. Borgerligheten disponerade över en allt effektivare arsenal, både andlig och materiell, som kunde användas för korrupktion. Dess ekonomiska världsherravälde tillät den att avstå en smula till ett övre skikt av yrkesarbetare — representanterna för de första fackföreningarna — samtidigt som det brittiska borgerliga samhällets nedärva mystificationer kompletterades med känslan av att tillhöra en högre ras som ägde en stor del av världen och tillgodosåg de övrigas behov. Hit hörde en känsla av att vara privilegierad även i eländet. Fr.o.m. 1880-talet, då den brittiska kapitalismens ställning på världsmarknaden för första gången hotades, växte denna överlägsenhetskänsla enormt — i stället för att försvinna — gynnad av imperialismens nya klimat och mystik.

Under fyrtio avgörande år reducerades klasskampen till relativt milda och acceptabla proportioner. Mot slutet av perioden hade på basis av fackföreningsrörelsens styrka och prestige utbildats sedvänjor och traditioner som kom att påverka allt vad som senare hände.

Den brittiska arbetarklassens politik bestämdes av fackföreningsrörelsen. Denna kom att helt

¹ G. D. H. Cole: *A Short History of the British Working Class Movement*, s. 126.

dominera politiken, i motsats exempelvis till vad som var fallet med den tyska arbetarklassens utveckling. När arbetarna under 1800-talets sista decennium själva började tänka politiskt, till en början långsamt och tvekande, hade de inget annat att utgå ifrån än den redan existerande fackföreningsrörelsens verksamhetsformer. Hur skulle en politisk arbetarrörelse kunna ha framgång om den inte på ett eller annat sätt byggde på fackföreningarna och utnyttjade dessas styrka, ekonomiska tillgångar och prestige? I synnerhet med tanke på fackföreningarnas väldiga expansion efter den ryktbara hamnarbetarstrejken i London 1889. Denna strejk ledde till ett massinträde av oskolade arbetare och grovarbetare i fackföreningarna. Stora grovarbetarfackföreningar kompletterade de gamla fackföreningarna för yrkesarbetare. Fackföreningarnas samlade medlemsantal steg på några år från omkring 750 000 till det dubbla och var år 1900 uppe i två miljoner.

Denna fackföreningsrörelsens tillväxt och partiella förändring hade åstadkommit av den brittiska kapitalismens återkommande svåra kriser och allmänt förvärrade situation sedan dess världsmonopol tagit slut. Den sammanföll med den seriösa socialistiska agitation som inleddes i Storbritannien av den första marxistiska gruppen, Social-Democratic Federation (SDF; grundad 1884), Fabian Society (bildad 1884) och det viktigaste socialistiska partiet — och en föregångare till labour — Independent Labour Party (ILP, grundat 1893). Utvecklingen gav också upphov till en motoffensiv från arbetsgivarna kulminerande i Taff Vale-rättegången (1901) där utslaget i praktiken upphävde strejkrätten. Båda dessa faktorer drev fackföreningsrörelsen närmare politisk verksamhet. Men av de båda var det bara den senare som var verkligt avgörande — det var först när handling visade sig nödvändig för att skydda själva fackföreningsrörelsen som dess ledare övertygades om att man måste ge sig in i politiken.

Fackföreningsrörelsens historiska uppgift var att slå vakt om arbetarnas levnadsstandard och ställning på arbetsplatsen, och för detta krävdes en ständig kamp mot det kapitalistiska systemets mekanismer. I och för sig krävde detta inte ett medvetande om arbetarklassen som något annat än en del av samhället med speciella problem beroende av dess speciella situation. Dess ideal behövde inte vara annat än att erhålla en ”rättvis” andel i de allmänna former som förhållandena medgav. 1800-talets sista decennier fick bevittna hur den brittiska arbetarklassen genom sina fackföreningar först och främst vann ett allmänt medvetande om sin grundläggande enhet (i motsats till splittringen på yrkesfackföreningar) och därefter försökte att genom olika former av politisk aktion främja sina kollektiva intressen, dock utan att överskrida gränsen för sin korporativism.

En icke-marxistisk värld.

Vilka var då de socialister som, utan framgång, sökte omvända fackföreningarna till en strävan mot mera vittsyftande mål? Bara introducerandet av marxistiska idéer i Storbritannien borde ju ha varit av stor betydelse. Var inte marxismen det otvetydiga enda svaret på de intellektuella och politiska tomrummen i den brittiska historiska utvecklingen? Den var ju på en och samma gång arbetarklassens naturliga doktrin och en syntes av upplysningen och de högsta stadierna av borgerligt tänkande. Dess överlägsenhet över brittisk borgerlig konservatism var otvivelaktigt sådan att arbetarklassen genom att ansluta sig till marxismen skulle ernå sin egen ideologiska *hegemoni*. Några år efter bildandet av SDF insåg Engels klart vilka problem som mötte den. ”Man märker att det ingalunda är lätt att på ett doktrinärt och dogmatiskt sätt proppa idéer i en stor nation, även om idéerna är de bästa möjliga, framvuxna ur dess egna förhållanden.”² I själva verket visade sig uppgiften omöjlig att förverkliga. Delvis berodde det på att marxismen i den

² Engels i brev till Sorge, 7/12 1889.

elementära form vari SDF omfattade och propagerade den — faktiskt inte var framvuxen ur Storbritanniens och den brittiska arbetarklassens egna förhållanden. Den var visserligen byggd på en omfattande analys av de ekonomiska grundvalarna för denna tillvaro men det karaktäristiska för samhällslivet i gemen var just de olika sätt på vilka dessa grundvalar doldes för gemene man, den väv av falska relationer och idéer som de var insvepta i. Marx och Engels ägnade föga tid åt att undersöka denna överbyggnad. Detta skall inte fattas som en förebråelse mot dem men det ställde onekligen deras lärjungar i Storbritannien inför speciella problem. En teori kan bli praktiskt genomförbar och utvecklas till en kulturell och politisk maktfaktor endast under förutsättning att den upplevs som en återspeglning av erfarenheten; men erfarenheten, det faktiska medvetandet, filtreras genom ett komplex av överbyggnader och uppfattar endast partiellt och indirekt vad som ligger under dem. I Storbritannien var det alltså oundgängligt att tolka den sociala verkligheten som en helhet. Detta krävde en omfattande skapande utveckling av de marxistiska idéerna — marxismen kan aldrig ”tillämpas”, varje verklig användning av den förutsätter att själva teorin utvecklas. Vid denna tidpunkt var emellertid de intellektuella kretsarna i Storbritannien upptagna av annat. De höll på att upptäcka den hegelska idealismen och omtolka den i lämpliga imperialistiska termer (som exempelvis i Bosanquets *Philosophical Theory of the State*, 1901). En riktning hade också, inspirerad av G. E. Moores *Principia Ethica*, startat ett tveksamt fälttåg mot den viktorska puritanismen, men den var strängt begränsad till ”personliga” och ”estetiska” synpunkter.

Den inhemska intellektuella traditionens betydelselöshet kom att bli det allvarligaste hindret för socialismen i Storbritannien. Marxisterna i Social-Democratic Federation — och deras efterföljare — var dömda att förbli en sekt. Arbetarrörelsens ledare ansåg att marxismen inte var något för Storbritannien, även om den kunde vara nog så tillämplig i andra länder. Trots allt var emellertid någon form av teori nödvändig för rörelsen. Fackföreningarna hade ursprungligen anslutit sig till laissez faire-liberalismen; då detta inte längre blev möjligt och sedan de hade engagerat sig för ett självständigt politiskt handlande sökte de i det längsta undvika någon doktrin som rättfärdigade det. Under sina första decennier bestämdes labourpolitiken av ren empirism. När rörelsen hade blivit en massiv maktfaktor som (efter första världskriget) hotade att undantränga liberalerna som politiskt parti var det emellertid nödvändigt att dryga ut empirismen med något som åtminstone nödtorftigt gav den sammanhang. Det tomrum som hade uppstått genom marxisternas misslyckande måste fyllas av de andra socialistiska strömningar som var verksamma från och med 1880-talet.

Brittisk socialism

Dessa inhemska teorier var ointressanta och i varje vidare perspektiv helt betydelselösa. I grund och botten uttryckte de ingenting annat än bourgeoisins intellektuella trångsynhet, dess belåtna självupptagenhet och optimism. De anpassade och omvandlade en tredje klassens borgerlig tradition till en fjärde klassens socialistisk tradition och påtvingade arbetarklassen hela den rättfärdiga medelmåttighet och värdelösa brackighet som kännetecknade den viktorska småborgerligheten. Den fabianska socialismen hade sitt ursprung i utilitarismen, denna trista och valhänta variant av borgerlig rationalism som omfattades av den brittiska medelklassen under den industriella revolutionen. Borgerlig rationalism förvandlades där till socialistisk rationalism huvudsakligen genom att staten fick ersätta de magiska krafterna i den kapitalistiska marknadens laissez faire-ekonomi och tilldelades samma förmåga som dessa att skapa ”största möjliga lycka åt största möjliga antal”. Enligt denna ideologi för småpåvar skulle det nya samhället i själva verket byggas upp av en permanent ”elit av osjälviska experter (— — —) som utövade den makt

som är oskiljaktigt förknippad med högre vetande och längre administrativ erfarenhet”,³ fastän det naturligtvis var arbetarna som genom sina röster gjorde socialismen *möjlig*.

Den socialism som förkunnades av Independent Labour Party hade å andra sidan sitt ursprung i den protestantiska frikyrkligheten. Ända sedan 1600-talet hade de protestantiska sekterna i viss utsträckning utgjort en folklig proteströrelse mot den ”etablerade” religionen. En stridbar protestantism var seglivad i ett land vars ”stora revolution” dock hade genomförts under puritansk ledning. Men långt innan labourpartiet bildades hade denna tradition försvagats till en relativt underordnad och kraftlös — och följaktligen acceptabel — faktor, ett slags inskränkt nationellt samvete, permanent indignerat över kapitalismens ”excesser” och över både de mycket rikas och de mycket fattigas upprörande beteende (de senares förresten huvudsakligen förknippat med spriten).

Sådant var det kadaver som arbetarrörelsen fick överta. Om fabianismens idéer var torftiga och tråkiga så hade denna ”kristna” socialism inga idéer alls. De religiösa sekterna betraktade intellektet med den största misstänksamhet såsom antagligen i förbund med djävulen. Socialismen uppfattades därför endast som ett moraliskt korståg inspirerat av förbittring över orättvisor och lidanden. Beträffande Robert Blatchford, den störste propagandisten för Independent Labour Partys socialism, påpekar G. D. H. Cole att trots hans enorma inflytande som publicist ”var hans bidrag till den socialistiska teorin praktiskt taget lika med noll. Han var varken teoretiker eller organisatör, och han varken bidrog eller sökte bidra med några egna idéer till den socialistiska doktrinen.”⁴

Det är ytterst viktigt att man gör klart för sig förhållandet mellan dessa båda strömningar. Först och främst hade de tillräckligt många likheter för att samlas i en och samma organisation och handla gemensamt. Båda accepterade — fabianerna av övertygelse, ILP-socialisterna i brist på annat alternativ — socialismens *evolutionära* karaktär. Socialismen måste byggas upp bit för bit under en lång period. Denna evolutionism förnekade i själva verket bestämt att en avgörande kamp om makten spelade någon nödvändig roll i processen — förhållandena i det brittiska borgerliga samhället hade kamouflerat maktutövningen så väl och minskat spänningen mellan klasserna så mycket att denna mystifikation föll sig helt naturlig. Fabianerna tänkte sig rent av hela den kapitalistiska epoken inte som den ena klassens dominans över den andra utan helt enkelt som en ”period av anarki” i de sociala förhållandena, en period av ”administrativ nihilism” mellan feodal administration å ena sidan och en ny kollektiv socialistisk administration å den andra.⁵ Samhället tillfrisknade spontant från denna anarki i samma mån som statsingripande och statskontroll utvidgades, och socialisternas uppgift blev helt enkelt att främja denna naturliga och sunda tendens genom lämplig propaganda och handling till stöd för förstatligande och kommunalisering. Eftersom det existerande samhället i verkligheten inte var en maktstruktur utan ett slags historiskt misstag kunde socialism inte vara en kamp för att ersätta en hegemoni med en annan.

Evolutionismens logiska konsekvens var konkret *parlamentarismen*. Parlamentariskt handlande skulle vara tillräckligt för att bygga upp socialismen bit för bit. ILP var visserligen betydligt mindre entusiastiskt för parlamentet än fabianerna men accepterade det i praktiken. Arbetarna och de mera avancerade och stridbara fackföreningsmännen inom ILP misstrodde instinktivt sådana ting men de såg inget alternativ.

³ Beatrice Webb: *Our Partnership*, s. 97.

⁴ G. D. H. Cole: *A History of Socialist Thought*, vol. III, del 1, s. 167.

⁵ Se Sidney Webb: ”The Basis of Socialism: Historic”. *Fabian Essays*, 1889.

Anslutningen till dessa idéer och till denna olycksaliga utgångspunkt för politiskt handlande betydde fabianismens permanenta hegemoni, ideologiskt sett. Fabianerna var reformismens tekniker, kanske de skickligaste i sitt slag som socialismen i något land har kunnat uppvisa. De inriktade sig alltid på det direkt genomförbara; deras vakna sinne för det möjliga, deras stora respekt för relevanta fakta, deras arsenal av informationer och argument — allt detta gjorde dem till *effektiva* reformatorer. Och deras perspektiv var givetvis de för ”evolutionär” socialism och parlamentarism lämpliga. Socialisterna inom ILP å andra sidan tillhörde huvudsakligen arbetarklassen (partiet var starkt framför allt i de stora industristäderna i norr, medan fabianerna var Londonbor) och saknade teknokraternas kunnande och kringssyn. Deras revolt mot samhället var på sätt och vis betydligt mer *verklig* än fabianernas: de reagerade häftigt mot kapitalismen, de tog den socialistiska rörelsens framtidsmål på allvar och ville se början till en verklig förändring i sin egen livstid. Instinktivt avvisade de evolutionismens och parlamentarismens perspektiv, men genom att de intellektuellt accepterade parlamentarismen tvangs de att acceptera fabianernas ledning inom hela arbetarrörelsen.

ILP:s tradition skulle så att säga bli *subjektiviteten* i arbetarrörelsens politiska gren, det emotionella inslaget i motsats till det fabianska förståndsmässiga, intellektuella. När de båda traditionerna förenades i labourpartiet bidrog också andra faktorer till fabianismens hegemoni. Men man märker hur fabianerna automatiskt var bestämda att ta ledningen — och hur ILP-socialismen, trots sin bas i arbetarklassen och trots en viss äkthet i tänkande och känsloreaktioner som gör den mänskligt sett oändligt mycket mer beundransvärd än fabianismen, bara kunde bli en opposition ”till vänster” fixerad i mer eller mindre impotenta protestattityder. Dess öde var att bli en permanent vänsterflygel, i ständig revolt mot fabriansk slätstrukenhet, men oförmögen att formulera och utveckla denna revolt, intellektuellt tom, paralyserad inom labours ram, en permanent minoritetsopposition utan resurser att i sin tur överta hegemonin inom rörelsen.

Den näst bästa socialismen

Dessa synpunkter kan hjälpa oss att identifiera labours andra grundläggande problem. Tack vare sin storlek och maktställning var — som vi har sett — fackföreningarna predisponerade att dominera den gryende politiska rörelsen. Det problem som alla socialistiska pionjärer ställs inför definieras på följande sätt av Cole (på tal om ILP): ”De upptäckte snart nog (— — —) att de antingen måste vinna fackföreningarna på sin sida eller nöja sig med att mycket långsamt bygga upp ett parti baserat på individuellt medlemskap efter kontinentalt mönster. Som de inte hade lust att vänta föredrog de genvägen med ett arbetarparti huvudsakligen baserat på fackföreningarnas medlemskap, även om de förstod att ett sådant parti förutsatte en kraftig utspädning av deras socialistiska målsättning (— — —).”⁶ Labourpartiet var i själva verket ett slags historisk ”genväg” till socialismen, men en genväg som har visat sig vara betydligt längre och svårare än de första socialisterna trodde, kanske längre än det andra alternativet skulle ha blivit.

När fackföreningarna slutligen samtyckte till att delta i arbetet med att starta en politisk arbetarrörelse efter Taff Vale-processen var socialisterna i själva verket storbelåtna över att kunna acceptera fackföreningarnas villkor. Det föreslagna politiska partiet skulle inte bli socialistiskt men ägnas ”labours direkta intressen”, dvs, fackföreningsrörelsen överförd på det politiska planet, ett politiskt parti representerande arbetarklassens intressen på samma sätt som en fackförening representerar sina medlemmars intressen. Fastän fackföreningarna finansierade det nya partiet och drog upp de allmänna riktlinjerna för det var givetvis ledarna och de aktiva organisatörerna i allmänhet socialister. Fabian Society och Independent Labour Party ingick i den

⁶ G. D. H. Cole: *A History of the Labour Party from 1914*, s. 152.

nya organisationen på samma sätt som fackföreningarna och försåg den med dess ledande och aktiva skikt. Detta var den form i vilken den brittiska socialismen göts, den karaktär som labourpartiet i sin helhet skulle få när det till slut år 1918 blev ett socialistiskt parti.

Det är den inre dynamiken i denna socialism som utgör labourrörelsens andra grundproblem. I labourpartiet blev fabianismen den dominerande högerbetonade ledartraditionen, källan till de idéer som låg till grund för större delen av partiets handlande. Partiets ledare var fabianer antingen officiellt (Attlee, Gaitskell) eller, oavsett deras bakgrund, underförstått (MacDonald, Henderson, Lansbury). ILP blev labours vänsterflygel, i kronisk instinktiv protest mot ledningen, men intellektuellt underordnad denna och oförmögen att erbjuda ett verkligt alternativ. Labour kom därigenom att från början få en *anmärkningsvärt svag vänster*.

Detta är på sätt och vis det tragiska för labour, eftersom vänstern alltid har utgjort arbetarklassens vitalaste element, de aktivaste och genuinaste socialistiska krafterna med en *potentiell* förmåga att utveckla sin egen hegemoni över parti och stat. Men genom att uttrycka dem på det sätt och under de förhållanden som här påpekats har labours vänsterflygel i själva verket förött dessa krafter och ställt dem i den reformistiska högerflygelns tjänst. Den har inte ens på allvar kunnat påverka ledningen annat än rent tillfälligt och under speciella omständigheter. Därför kunde den fabianskt inspirerade ledartraditionen, med permanent stöd av fackföreningarna, uppnå en hög grad av stabilitet och kontinuitet och i själva verket skapa ett slags dynasti med sina egna karakteristiska metoder för rekrytering och samarbete nästan oberoende av partiet i stort. Och denna permanenta organiska maktfaktor *hindrade* i själva verket varje fortsatt utveckling av vänsterflygeln. Det föreföll som om traditionen från ILP, som uppenbarligen hade varit början till ett verkligt brittiskt socialistiskt massparti, *paralyserades* genom att inpressas i labours former. Hardie och de andra ILP-ledarna väntade att snabbt kunna omvända labourpartiet till socialismen. I stället förvandlades de av situationen inom arbetarrörelsen i förening med sin egen svaghet till en permanent opposition, som ständigt sökte driva labourpartiet åt vänster men alltid misslyckades, endast till hälften medvetna om sin egen ställning och dess verkliga innebörd, ur stånd att agera inom labourismens ram men också ur stånd att se något alternativ till labourismen, nedtryckta av fabianismens tafatthet och trivialitet och ändå utan något fungerande alternativ att erbjuda. Det är uppenbart att labourpartiet inte kunde ha blivit det enda stora politiska uttrycket för den brittiska arbetarklassen och överlevt så länge i samma form om det hade saknat en vänsterflygel av ungefär denna typ. Andra socialistiska traditioner och idéer skulle inte ha kunnat tolerera labourpartiet — lika lite som partiet kunde ha tolererat dem — och splittringar som är vanliga i andra rörelser skulle ha blivit oundvikliga och på ett avgörande sätt ändrat arbetarklassens och hela nationens politiska utveckling.

Hycklare och förrädare

Från och med 1906 fungerade labourpartiet mest som ett slags påtryckningsgrupp för fackföreningsrörelsen (eller, i vidare mening, för arbetarklassen i dess helhet). Det har inte varit någon särskilt effektiv påtryckningsgrupp. Det slappa accepterandet av parlamentarismen gjorde labour mestadels till en underordnad flygel av det liberala partiet. Någoting av det äldre labourpartiets utveckling kan skönjas i två sinsemellan oförenliga uttalanden av Ben Tillett, en av fackföreningsrörelsens mest energiska förkämpar som spelade en framträdande roll för grundandet av både Independent Labour Party och Labour Party. I ett tal 1893 försäkrade han att socialisternas första mål var ”att tillförsäkra sig kontrollen över de fackföreningsanslutna i landet, en grupp människor som var fast organiserade, som erlade sina avgifter och som var socialister i det dagliga arbetet, inte bara på talarstolarna, som inte skrek efter en blodröd revolution för att, när det blev allvar, krypa under närmaste säng (— — —). Med sin erfarenhet av fackföreningar

kunde han försäkra att framför femtio sådana röda revolutionspartier som det fanns exempelvis i Tyskland, framför alla harhjärtade snattrande kontinentala 'revolutionärer' föredrog han de solida, progressiva, sakliga kämpande engelska fackföreningarna."⁷ Detta var labourismens verkliga anda: stolt antiteoretisk, vulgärt chauvinistisk, totalt vilseledd av den falska socialdemokratiska kontrasten mellan "revolution" (uppfattad som tjugofyra timmars "blodrött" våld) och "evolution" (uppfattad som ett slags sparande med små regelbundna socialistiska insättningar). Men femton år senare kunde samme Ben Tillett stämpla labours parlamentsledamöter som "rena hycklare" som "med grovt svek belönade den klass som beredvilligt hade givit dem sitt stöd".⁸ Men parlamentsgruppens politiska linje var bara den logiska följen av den inställning och den politik som Tillett själv hade förkunnat 1893. "Hyckleri" och "svek" var naturliga uttryck för den "solida, progressiva, sakliga" ekonomi och källborgerlighet som han så belåtet hade försvarat; vanliga fackföreningsman var inte "socialister i det dagliga arbetet" och labours uppfattning att de var det och att en stor politisk rörelse kunde byggas på dessa arbetare just sådana de var, skapade politiker som inte heller de var "socialister i *sitt* dagliga arbete".

Den saknade dimension som är så karakteristisk för labourismen framträder tydligt i Tilletts uttalanden: en socialistisk skolning, den svåra och komplicerade uppgiften att väcka massorna till medvetenhet och få dem att uttrycka (och därmed utveckla) sin åskådning i det dagliga livet. Labourismens förhållande till den klass den representerar är väsentligen ett passivt förhållande. Historiskt sett accepterar den arbetarklassen och de organisationer som den har uppbyggt under sin långa utveckling, fackföreningarna, som givna, avgörande fakta. Partiet gjorde en sen entré, det är organ för en klass som redan var i grunden anpassad till det borgerliga samhällets förhållanden och inympad med dess konservatism och det ser sin uppgift helt enkelt som en fortsättning, ett ytterligare steg i denna utveckling. Men de evolutionära modeller som ligger till grund för labours teori och praxis är felaktiga. Vad som är fel hos dem är det som är det avgörande felet hos labourismen som helhet. Labourpartiet innebar ett avancemang på det politiska planet, men det är i verkligheten inget steg framåt på evolutionens väg, en "naturlig" tillväxt på samma basis. Där finns en ny faktor som kräver en mer radikal och fullständig förändring än analogin tillåter — en kvalitativ förändring så att säga. Det politiska planet är maktens plan; ett politiskt parti kräver en viss specifik form av hegemoni över samhället som helhet och ett socialistiskt parti ämnar använda denna hegemoni för att förändra samhället. Hegemonins problem är väsensskilda från dem som mötte fackföreningsrörelsen, åtminstone sådan den existerade i Storbritannien fram till 1906. De påtvingar en förut underordnad samhällsklass och dess organisationer en väldig och kraftfull utveckling, nya spänningar och perspektiv, en våldsam och positiv anpassning på det kulturella området — om hegemonin verkligen skall bli ny och ett slags metamorfos. Initiativet till denna förändring föds inte automatiskt hos arbetarklassen — allra minst inte inom den brittiska arbetarklassen sådan den var under den imperialistiska eran — och överförs inte på de politiska ledarna genom en passiv kontakt mellan dessa och klassen.

Förklaringen till denna typiska centrala defekt hos labours socialism är skenbart paradoxal. Arbetarklassens latenta politiska möjligheter utnyttjas inte när den på arbetarklassen uppbyggda politiska rörelsen utgår ifrån och accepterar de strukturer och det åskådningssätt som arbetarna redan har skapat i sin kamp som underordnad klass. Dessa strukturer kan inte få bli bestämmande för en politisk rörelses form och innehåll och hela labours historia visar tydligt och klart att politiska partier som uppbyggs på denna basis slutar med att dirigeras av helt andra krafter,

⁷ G. D. H. Cole: *British Working Class Politics, 1832-1914*, s. 141.

⁸ Se R. Miliband: *Parliamentary Socialism*, s. 28.

närmare bestämt påtryckningar från det borgerliga samhället utanför proletariatet jämte borgerlighetens paralyserande myter och konventioner. Det nyfödda labourpartiets bedrövlige ”respektabilitet”, dess motbjudande politiska manövrerande, dess blytung ”moderation” — hela dess apparat av ”förräderi” — hade paradoxalt nog sin rot i dess rent proletära bas. Skenbart var det denna som blev bestämmande för den politiska socialistiska rörelsen; men eftersom den — av här anförda skäl — i realiteten inte kunde bli det kom den socialistiska rörelsens politiska kultur med nödvändighet att bli inte proletär utan borgerlig. Vägen öppnades för något som rätteligen kan kallas en ”underborgerlig” politisk kultur, för avfallet från den anglosaxiska folkkaraktären, ett servilt imiterande av den härskande klassens idéer och sedvänjor, alldeles avskilt från dessas historiska existensberättigande. Paradoxen framträder även på personplanet. Till den solida arbetarklasskaraktären hos labourpartiets aktivister — omedelbart märkbar vid varje partikongress — svarar *nödvändigtvis* ledare direkt ur den härskande klassen, inpyrda av dess synsätt och traditioner, som Attlee, Gaitskell, Dalton och många andra.

Betyder detta att arbetarklassen kan utveckla en verklig socialistisk rörelse endast under förmynderskap av revolutionära intellektuella, av en intelligentia vars ursprung inte är proletärt? Detta är, i sin tur, endast en del av sanningen. Föreställningen om intellektuella som mekaniskt ”manipulerar” arbetarklassen är bara antitesen till föreställningen om att den politiska rörelsen uppstår spontant ur arbetarklassen. I själva verket kan blott ett dialektiskt förhållande mellan ledare och massor skapa en genuint proletär och socialistisk politisk rörelse (ett förhållande som, enligt vad Gramsci har påvisat, utplånar skillnaden mellan ”intellektuell” och ”exekutör”). Det var bristen på denna dialektik som lamslog labour. De intellektuellas historiska misslyckande — den speciella form av ”klerkernas förräderi” som labourismen innebar — betyder alltså inte att det saknades en intellektuell elit av mandariner som välvilligt lät sin visdom regna ner över arbetarna från ovan, men däremot att den katalysator saknades som en socialistisk rörelse behöver för att vara sig själv.

Socialismen, yttrade MacDonald 1912, ”måste utgå från den sociala enheten och inte från klasskampen, eftersom den förra är den dominerande faktorn i samhället”.⁹ Det var alltså inte förvånande att det nya labourpartiet två år senare, efter en snöplig parlamentarisk verksamhet utan inflytande, hals över huvud kastade sig in i första världskriget. ”Vid denna tidpunkt”, har det sagts, ”hade de mer upplysta medlemmarna av Storbritanniens härskande skikt kommit att betrakta labour-ledarna som *både* motståndare och bundsförvanter.”¹⁰ Efter 1914 upphörde de för lång tid framåt att vara motståndare. Labourpartiet medverkade för första gången i en regering när det 1915 inträdde i krigskoalitionen, och det spelade sedermera en viktigare roll (med tre ministerposter) i Lloyd Georges koalitionsregering. Kriget medförde en allmän försvagning av det socialistiska inflytandet inom arbetarrörelsen och väckte fiendskap mellan fackföreningsfolket och ILP-socialisterna, huvudsakligen till följd av pacifistiska protester från vissa ILP-ledare.

Men om första världskriget medförde en fortsatt assimilering av arbetarrörelsen och en fortsatt försvagning av det redan förut svaga socialistiska inflytandet var effekten i andra avseenden helt annorlunda. Första världskriget skapade labourpartiet i dess nuvarande form. Krigsförhållandena tvang regeringen att införa en omfattande statskontroll av det ekonomiska livet — inklusive priser och hyror — och detta i ett land som förut hade varit övertygad anhängare av *laissez faire*. Detta betraktade arbetarrörelsen som ett bevis på kapitalismens otillräcklighet, ett slags ”krigs-socialism” som kunde bevaras och utvidgas efter kriget. En del av de fabianska idéerna förverk-

⁹ James Ramsay Macdonald: *Syndicalism: a Critical Examination*, s. 50.

¹⁰ R. Miliband: *Parliamentary Socialism*, s. 38.

ligades i praktiken och detta var betydligt mer övertygande än retorik för de ”praktiska” fackföreningsledarna. Den chock som kriget innebar öppnade blicken för nya möjligheter och gav upphov till ett obestämt krav på en ny värld som var gynnsam för utvecklingen av socialistiska idéer. Till och med den liberale premiärministern Lloyd George ansåg sig 1917 kunna ge en arbetardelegation en rekommendation som denna: ”Hela samhället ligger mer eller mindre i stöpsleven (— — —) man kan prägla i den mjuka massan så gott som vad som helst, bara man gör det med fasthet och beslutsamhet (— — —). Sök nya vägar, tänk ut nya metoder. (— — —) Tänk inte alltid på en återgång till läget före kriget — skapa en verkligt ny värld.”¹¹

Samma år utbröt den ryska revolutionen och blev en ytterligare stimulans. Hur kraftig denna stimulans var framgår av en av de sensationellaste episoderna i labours historia, den ryktbara Leedsresolutionen 1917. Vid ett möte i Leeds, sammankallat för att hylla den ryska revolutionen, fick de brittiska arbetarna bevittna det överraskande skådespelet att MacDonald och andra lika osannolika personer stödde en resolution som krävde ”bildandet av arbetar- och soldatråd (sovjetter) i alla städer och stads- och landsbygdsdistrikt för att starta och samordna arbetarklassens aktiviteter (— — —) i akt och mening att befrämja den internationella arbetarklassens fullständiga politiska och ekonomiska frigörelse”.¹² Detta rop på en upprepning av den ryska revolutionen i Storbritannien tystnade snart, men det faktum att det över huvud taget hade hörts visade att arbetarrörelsen temporärt hade blivit mottaglig för förändringar och nya idéer.

Det moderna labourpartiet

Första världskriget hade alltså åstadkommit det som de små socialistiska grupperna i Storbritannien hade misslyckats med. Under dess påverkan närmade sig arbetarrörelsen ett accepterande av någon form av socialism: labourpartiet kunde till slut bli ett socialistiskt parti och inte bara ett fackföreningsparti. Men eftersom detta hände vid en tidpunkt då socialisterna själva var särskilt svaga blev det hela inte mer än en minimal övergång till de nya idéerna. Socialisterna var inte i den ställningen att de kunde uppmuntra övergången och förändringen och driva den vidare. Även om majoriteten av fackföreningsledarna mer än tidigare godtog den abstrakta idén om socialism ogillade och misstrodde de ännu mer än tidigare de flesta verksamma socialisterna, och de var inte redo för en radikal förvandling av labourpartiet. Nyckelfiguren i processen var Arthur Henderson, den gamle fackföreningsmannen och labours ledare under kriget. Han insåg att det fanns en möjlighet för labour att bli ett verkligt, landsomfattande politiskt parti och att ett verkligt politiskt parti måste ha en ideologi. I labours fall kunde det nya ideologiska programmet endast vara socialistiskt orienterat. Ännu ett trevande empiriskt steg framåt, ännu en försiktig etapp i den brittiska ”evolutionen”, ännu en vansinnigt komplicerad kompromiss och den brittiska socialismens redskap stod äntligen redo att inta sin rättmätiga plats på det brittiska firmamentet, halvvägs mellan överhuset och boyscouterna. Som en produkt av ändlösa tröttsamma politiska manövrer och oändliga kompromisser, en halvhjärtad blandning av socialism, fackföreningsrörelse, protestantisk moralism och en allt uppslukande respektabilitet gjorde labourpartiet sent omsider en tafatt entré på den politiska skådebanan. Men denna entré sammanföll också med — och var delvis ett uttryck för — nya och mera omfattande rörelser i massornas medvetande och utvecklade, trots sin ofullkomlighet, kraftigt detta medvetande. De nya horisonter som öppnades var dels verkliga, dels hägringar. Tiden skulle komma att visa skillnaden mellan dem. Men att öppna nya, delvis självständiga perspektiv för arbetarklassen var en stor och bestående prestation för detta traditionernas land, även om det skedde vid en sen tidpunkt och många felaktigheter och bristfälligheter förekom.

¹¹ *Labour Party Annual Conference Report*, 1917, s. 163.

¹² S. Graubard: *British Labour and the Russian Revolution*, s. 38.

Nya stadgar utarbetades för partiet, huvudsakligen av Henderson och Sidney Webb, och antogs på en extra kongress i februari 1918. De gäller alltså med endast smärre förändringar. De nya stadgarna avsåg att ge partiet en organisation som motsvarade dess nya ideologi och målsättning. Förut hade partiet helt enkelt bestått av ett antal organisationer, mest fackföreningar och socialistiska grupper, utan några individuellt anslutna medlemmar; nu skulle det rekrytera medlemmar liksom andra socialdemokratiska partier. Förut hade det fört en osäker skuggexistens någonstans mellan politik och fackföreningsrörelse; nu skulle den politiska grodden utvecklas till en självständig existens med en reell politisk målsättning som hämtade styrka från ett nät av direkta anhängare över hela landet i stället för indirekt från andra organisationer.

Debatterna och de offentliga uttalandena om de nya stadgarna visar att man hade fullt klart för sig förändringens vikt och betydelse. Det verkade nära nog som om labourpartiet hade fötts på nytt. Liksom vid partiets födelse räckte medvetandet emellertid inte alls till för att förstå den objektiva innebörden i utvecklingen. Vi har sett vilka stora problem som möter en socialistisk politisk rörelse i jämförelse med en ren fackföreningsrörelse och hur krävande den nya maktpositionen är, men detta stod endast delvis klart för Henderson och de andra ledarna för partiet 1917 och 1918. Labours ursprungliga ”genväg” kunde de blott komplettera med ännu en empirisk, improviserad ”genväg” åt det socialistiska hållet.

De sociala förändringar som socialismen räknar med är omfattande. De kan förverkligas först efter flera generationers arbete och då efter en hård kamp som vi nätt och jämnt har börjat förstå. Och om något är säkert i fråga om socialismen så är det att sådana förändringar — såvida de skall ske planmässigt och under kontroll — fordrar en hängiven och aktiv insats av en stor mängd människor. De kan inte genomföras av en handfull partiledare eller några hundra parlamentsledamöter, oavsett vilka lagar de kommer att stifta. Men hur skall ett parti kunna åstadkomma ett sådant massuppstånd, en sådan koncentration av folkets vilja som är den enda vägen att skapa en ny samhällsordning? Svaret ligger hos människorna i partiet, de stridbara socialisterna inom ”de djupa leden”, för att använda en förhatlig etikett som även vänstern har accepterat. Från socialistisk synpunkt är dessa identiska med partiet och rörelsen, och det är de som kan förvandla idéer till en betydelsefull maktfaktor och bli det kraftcentrum som kanaliserar annars icke målinriktad energi. Med tanke på vad socialismen kommer att bli och att ett socialistiskt parti såvitt som möjligt måste förbereda denna framtid i sin egen existens måste socialisterna vara medvetna om att de *är* rörelsen, måste känna att den är deras och helt styrd av dem — eftersom en allmän demokrati kommer att vara en del av socialismen kan den inte undgå att bli ett utmärkande drag i varje verklig socialistisk rörelse. Man kan därför säga att vissa organisationsprinciper är en logisk följd av själva begreppet socialism och tvingar sig på varje socialistiskt parti. Trots alla problem som lägger hinder i vägen för en sådan demokrati — problem som många tidigare kritiker har uppehållit sig vid — är uppgiften att förverkliga och upprätthålla den icke desto mindre en fundamental förpliktelse för varje socialistiskt parti och ett av de väsentligaste bevisen på partiets verkliga natur.

I händelserna 1918 och labourpartiets nya konstitution ser vi utkristalliserade de *organisatoriska* brister som går parallellt med labours kulturella svaghet och permanentar den genom att införliva partiet i en ny stor nationell struktur. Inom partiet självt finner man stor förvirring beträffande enkla organisatoriska frågor jämte en total okunnighet om hur partiet fungerar eller borde fungera. Högerflygeln har av gammal vana blundat för dessa problem — helt naturligt eftersom den nuvarande partiorganisationen har permanentat dess maktposition; den är intresserad av partiapparatusens manipulatoriska finesser, inte principerna för dess struktur. Vänsterflygeln har ignorerat problemen med den karakteristiska moraliska motiveringen att själar frälser man genom att predika oavsett hur de råkar vara organiserade. Men om socialisterna själva inte bryr sig om

att försöka förstå sin organisation — dvs. sitt eget samhälle, sin egen livsform — varför skulle då de som står utanför labourpartiet förstå den bättre?

I själva verket är labourpartiets organisatoriska uppbyggnad ett perfekt uttryck för den brittiska arbetarrörelsens hela historiska erfarenhet och innefattar både dess positiva insatser och dess misslyckanden. Åstadkommen på ”empirisk” väg, dvs. genom en slumpartad serie av stegvisa kompromisser mellan olika historiska krafter, är den på det praktiska planet ett naturligt uttryck för maktbalansen mellan dessa faktorer. Men vi har sett hur det dominerande mönstret för arbetarklassens liv och institutioner i Storbritannien oundvikligen har utformats till en konservativ typ, som på sin höjd endast kan åvägabrinda en korporativ ideologi som uttrycker klassens särintressen. Fackföreningarna slog vakt om denna ideologi liksom om arbetarnas levnadsstandard. Deras fortsatta kontroll över labourpartiet efter 1918 innebar alltså denna åskådningens fortsatta hegemoni inom arbetarrörelsen. Medan den objektiva uppgift som socialismen i Storbritannien ställdes inför var att reformera denna världsåskådning, frukten av underkastelse och nederlag, förblev den rotfäst inom socialismen själv och utgjorde den stadiga klippgrund på vilken labourpartiet var byggt. Pånyttfödelsen 1918, steget mot en socialistisk framtid, var också ett steg tillbaka mot det förflutna, en föresats att förbli förankrad i en historia som vi här tidigare har skisserat i stora drag. Det finns ingen bättre illustration till den verkliga innebörden av brittisk ”empirism” eller ”evolutionism” än historien om labourpartiets tillkomst. Den försiktiga praktiska realismen och den djupa respekten för det förflutna, ett perfekt intellektuellt verktyg för den härskande klassen, utprovat genom seklers erfarenheter, ärvdes av arbetarklassen i brist på något bättre eller lämpligare. Berövad sitt ursprungliga syfte och existensberättigande förvandlades denna omedelbart till något annat och alla de dominerande karaktärsdragen får en annan innebörd. Realismen förvandlas i labourledarnas händer till enbart feighet, en sorts räddhågad hypnos inför händelserna; det praktiska blir till en envis kortsynthet, en rituell pragmatism utformad för att utdriva det teoretiska tänkande som socialismen kräver; en värdig reverens för det förflutna blir till en depraverad dyrkan av fetischer som tycks falla sönder till stoft vid minsta beröring med en sådan falskhet — symbolerna för en nationalism vars betydelse ju kommer att förvandlas totalt vid den sociala revolution som labourismen nominellt har satt som sitt mål. Då våra dagars labourparti har fötts ur en järnring av sådana idéer kan det inte bli annat än en kompromiss. Inte en förslagen men oskyldig kompromiss av den sort som britten alltid har skrutit med, utan en kompromiss där alla framtidsorienterade krafter är helt pantförskrivna hos det förflutna och har pressats på sista blodsdroppen i meningslösa strider.

Labourismens döda själar

Efter förvandlingen till ett socialistiskt parti förblev labour ett organ för fackföreningsrörelsen, en fackföreningarnas ”påtryckningsgrupp”. Teoretiskt sett är det, liksom hos andra politiska partier, den årliga kongressen som är partiets bestämmande organ. Mer än 80 procent av rösterna vid labours kongress kommer från fackföreningarna. De senaste åren har de representerat omkring fem miljoner medlemmar mot den enda miljonen medlemmar av partiorganisationerna i valkretsarna — dvs. partiets individuella medlemmar eller aktivister. Genom systemet med blockvotering har den enorma mängden av passiva medlemmar — liksom Gogols döda själar — kommit att vida uppväga de aktivas röster.

Det kan invändas att många aktiva fackföreningsmän torde vara verksamma i labourpartiet också och att detta i viss mån bör återställa balansen. Men i själva verket tjänar det bara till att understryka paradoxen med labourismens döda själar, ty i de flesta fall är naturligtvis den fackföreningsman som aktivt stöder partiet *samtidigt* en ”individuell” medlem i sin valkrets partiorganisation. En mycket stor del av de individuella aktivisterna är naturligtvis

fackföreningsmän. Dessas viktiga dubbla politiska insats, i fackföreningarna och i labourpartiet direkt, kan emellertid inte på långt när väga upp den förkrossande tyngden av de döda själarna, de rent nominella röster som teoretiskt bestämmer labourpartiets öde, och ibland hela Storbritanniens.

I egenskap av döda själar och inte en aktiv politisk faktor kan dessa röster givetvis inte ha någon verklig makt. De utnyttjas av män som har denna makt, nämligen delegaterna till labourkongressen. Dessa ombud representerar i verkligheten de olika fackföreningarnas *ledarskikt*, den mångfald byråkratiska organ som kontrollerar de brittiska fackföreningarna. Ett fåtal stora fackföreningar utgör slutligen i sin tur den tyngst vägande delen av fackföreningsmajoriteten.

Hur utnyttjar då fackföreningsledarna denna stora makt? Den brittiska fackföreningsrörelsen är ingen centraliserad eller enhetlig kraft — liksom allting annat har den vuxit fram bit för bit på en empirisk grundval och senare försök till ett rationellare system har aldrig lyckats. Någon speciell linje representeras inte av fackföreningsombuden vid kongresser. En liten del av fackföreningarna är av tradition vänsterradikala, men den stora majoriteten har konsekvent under partiets hela historia givit sitt stöd åt en typiskt fabiansk politik, präglad av utomordentlig försiktighet. Arbetarklassens korporativa och konservativa inställning uppträder i allmänhet i sin aggressivaste form bland fackföreningsbyråkrater som har nått sin maktställning uteslutande inom ramen för denna snäva, traditionsbundna typ av fackföreningsrörelse och identifierar dess intressen med sin egen framgång och ställning.

Man kan se denna dynamik inordnad i labourpartiets mera generella dynamik. Fabianismen var i sig själv överlägsen labours vänster och skulle på brittisk mark självfallet bli den dominerande såvida inte vänstern kunde utvecklas avsevärt och finna ett intellektuellt uttryck som var fabianismen överlägset. Men labourpartiets fasta organisation gav också en permanent byråkratisk form för denna dominerande ställning och reste en permanent byråkratisk barriär mot vänsterflygelns ytterligare expansion. På några få undantag när — Ernest Bevin är det viktigaste — har fackföreningarna inte utnyttjat sin makt över labourpartiet till att utse en fackföreningsman till partiets parlamentariska ledare. Deras hegemoni har inte medfört en aktiv hegemoni för fackföreningarna över alla de andra elementen i rörelsen — av det enkla skälet att den brittiska fackföreningsrörelsen saknade den kapacitet som erfordras för en politisk och kulturell hegemoni, t.o.m. den minimala hegemoni som ett högerbetonat socialdemokratiskt parti utövar. Resultatet kunde endast bli att kontrollen kom att ligga hos den intellektuella grupp som var mest kongenial med majoriteten av fackföreningsledarna, labours moderata högerflygel. Den permanenta alliansen mellan dessa krafter — stundom helt enkelt benämnd ”labouralliansen” — har varit labour-ismens kärna. De brittiska fackföreningsledarna har inte stuckit under stol med sin misstro mot ”intellektuella” och inte dolt sin medfödda vördnad för det ”praktiska”, för moderat, ointellektuell ”resonlighet”. Trots detta har de alltid låtit en klick intellektuella sitta vid makten inom partiet, vilket i sin tur har medfört att ett speciellt skikt av intellektuella har kunnat utöva en utomordentlig enhetlig och kontinuerlig kontroll över den brittiska arbetarklassen. Förklaringen till denna paradox är givetvis att söka hos detta skikt själv. Det består av en typ intellektuella som egentligen inte ger intryck av att vara intellektuella därför att de helt accepterar den existerande samhällsramen. De brittiska fackföreningsbyråkraterna som föraktar alla rebeller kan anförtro makt endast åt den fogliga, traditionella intelligentian — åt intellektuella som har uppfostrats inom det brittiska intellektuella livets gamla konformism, utbildats på sedvanligt sätt vid de gamla universiteten och som inte vill förändra samhället i strid mot utan i enlighet med dess djupt rotade tabusystem. Om de korporativa tendenserna hos arbetarrörelsen alltså representerade ett slags instinktiv primitiv konservatism så har denna tack vare ”labouralliansen” förenats med en mycket mer raffinerad och intellektuellt utformad konservatism, den djupt rotade, solida men

mycket oradikala traditionen hos den brittiska liberala intelligentian. I denna koalition av krafter antar trycket på arbetarklassen från det förflutnas ideologiska dödvikt en konkret organisatorisk form. Den brittiska formen av socialism, framtidens kraft, förblir paradoxalt och fast knuten till det förflutna, inte bara känslomässigt och ideologiskt utan även i sin praktiska uppbyggnad.

Man kan säga att labourismens mönster systematiskt fjärrar de socialistiska aktivisterna, de individuella medlemmar som har anslutit sig till rörelsen främst av politisk övertygelse och finner det naturligt att socialism är något som bör förverkligas inom en överskådlig framtid. Labourismen kanaliserar ovillkorligen en sådan revolutionär energi eftersom den är det enda uttrycket för arbetarklassen och en inhemska socialistisk tradition; den utnyttjar dessa socialister som alltid har spelat den viktigaste rollen för partiets dagliga fungerande och slutar med att sätta en spärr för dem i överensstämmelse med principen att avlägsna alla krafter som inte fogar sig i den inbyggda medelmåttigheten. De socialistiska aktivisternas pinsamma och snöpliga maktlöshet längst ner i partiet har grymt och träffande beskrivits av Richard Crossman. "(— — —) labourpartiet behövde aktivister, politiskt medvetna socialister för att organisera upp medlemskadern. Men eftersom dessa aktivister hade en viss tendens att bli 'extremister' behövdes stadgebestämmelser som utestängde dem från verklig makt samtidigt som deras iver stimulerades genom skapande av en skenbart fullständig partidemokrati. Resultatet blev att den högsta makten placerades hos ombuden vid partikongressen och samtidigt i praktiken frantogs dem genom å ena sidan fackföreningarnas övervikt i blockvoteringen, å den andra labours parlamentsgrupps fullständiga oberoende."¹³

Nollor, fanatiker, excentriker och extremister

Sådan såg den ut, den omöjliga politiska apparat som byggdes upp från 1918 och framåt. Den byggdes upp kring ett ord: socialism. I förhållande till labourpartiets verkliga funktion förefaller detta ord vid en kritisk granskning i tur och ordning betyda dröm och verklighetsflykt, rättfärdigande och maskering, substans och enbart sken. De grundprinciper som är förknippade med den uttrycktes lika klart vid 1918 års kongress som vid något senare tillfälle; de har inte förändrats mycket fram till våra dagar. I partiets nya stadgar finner man under punkt 4 att partiet vill verka för "att tillförsäkra alla handens och hjärnans arbetare hela frukten av deras flit och en så jämn fördelning av denna produkt som är möjlig på basis av gemensamt innehav av produktionsmedlen och bästa möjliga system för folklig administration och kontroll av varje industri och servicegren".¹⁴ Till och med då, i ett ögonblick av den djärvaste offensivanda, hade arbetarrörelsens språk en byråkratisk prägel. Men andan bakom orden väckte ännu mindre tilltro till vad de var avsedda att uttrycka. Redan vid den första diskussionen på kongressen närmast efter den då de nya stadgarna antogs klarnade situationen helt och hållet. Frågan gällde "samhällets rekonstruktion" efter första världskriget, "en successiv uppbyggnad av en ny samhällsordning baserad (— — —) på en medveten planmässig samverkan i produktion och distribution, en positiv inställning till principen om en sund jämlikhet, största möjliga fördelning av makten, både ekonomiskt och politiskt, och ett allmänt medvetande om det samförstånd som är betecknande för en sann demokrati".¹⁵ Det var inte lätt att tränga igenom detta snår av välformulerade klichéer. Men de klarsyntare på vänsterflygeln observerade frånvaron av varje bestämd referens till ägandet av produktions- och distributionsmedlen och en mr Fairchild från

¹³ R. H. S. Crossman i inledningen till Walter Bagehot: *The English Constitution*, 1963.

¹⁴ G. D. H. Cole: *A History of the Labour Party from 1914*, s. 72.

¹⁵ *Labour Party Annual Conference Report*, 1918, s. 43.

det brittiska socialistpartiet opponerade sig också.¹⁶ Han påpekade att förslaget stod i dålig överensstämmelse med de fina nya stadgarna och rent av kunde tolkas som ett förord för ”samarbete” mellan arbetare och arbetsgivare. ”Det förutsätter tillskapandet av en armé av byråkrater och experter”, hävdade han, ”och innehåller ingenting om labours krav på att få leda produktionen i den klass intresse som denna kongress representerar (— — —).”¹⁷ Ingen mindre än Sidney Webb svarade Fairchild (en typisk företrädare för den vänstergrupp som Webb i annat sammanhang kallat ”nollor (— — —) fanatiker, excentriker och extremister”).¹⁸ Han medgav riktigheten i vad mr Fairchild hade sagt. Men han påpekade att styrelsen hade händerna fulla med arbete, bland annat skulle den yttra sig om inte mindre än tjugosex motioner, och ”(— — —) den ville inte gång på gång köra med de gamla slagorden”.¹⁹ Det är lite svårt att förstå hur den första diskussionen om partiets nya mål skulle bli en monoton upprepning av någonting . . . Men så var det i själva verket. Redan en gång var en gång för mycket för Webb och ledarskiktets majoritet; för dem var den stora nya principen och förhoppningen, den nya socialistiska idé som partiet hade antagit redan ett ”slagord” som det gällde att undvika i allt praktiskt partiarbete. Socialismen hörde kort sagt hemma på sin rätta plats, i stadgarna, där den kunde beundras vid tillfälle och citeras i sentimentala ögonblick. Nollorna, fanatikerna, excentrikerna och extremisterna som ville aktualisera den i praktiken skulle hållas nere.

Behandlingen av punkt VII på föredragningslistan blev också ett tillfälle att ge dem en läxa. Den gällde arbetslösheten och det föreliggande förslaget till uttalande hade lyckats med det inte dåliga konststycket att undvika varje hänvisning till arbetslöshetens orsak, det kapitalistiska systemet. Någon undrade om det inte vore bättre att angripa det kapitalistiska systemet direkt och på så sätt påvisa för den härskande klassen vad man ansåg och åsyftade. Även denna gång uppträdde Webb för att bemöta invändningarna. Det var alldeles onödigt att återigen ”dra fram ett gammalt slagord. Man hade hört samma saker gång på gång (— — —) och det började bli en smula monotont.”²⁰ Kapitalismen som roten till det onda i samhället och socialismen som det ondas bote-medel var ”slagord” för arbetarrörelsens högerflygel redan vid tillkomsten av det moderna labourpartiet. Det är alldeles fel att säga att ledningen har ”svikit” socialismens principer vid någon av de senare dramatiska vändpunkterna i partiets historia. ”Sveket” var alltid ett med partiet, oskiljaktigt från det. Detta svek har inte heller, som man alltför ofta får höra från vänsterflygeln, varit följden av individuellt hyckleri eller moralisk försumpning; det följde logiskt ur fabianismens hela inriktning. Evolutionismen, ”steg för steg”-taktiken skiljer socialismens slutmål från de åtgärder som vidtas för att uppnå det: ett ofattbart avstånd skiljer dem åt och åtgärderna kan alltså inte bedömas enbart med hänsyn till hur effektivt de främjar syftet. De praktiska åtgärderna betraktas som bra i och för sig och berättigade i förhållande till samhället sådant det är. Men vänstern vill att varje steg skall vara inriktat mot slutmålet och detta envisa krav är naturligtvis ”fanatiskt” och ”extremistiskt” i evolutionismens perspektiv.

Denna spänning har funnits, mer eller mindre uttalad, i alla socialistiska och kommunistiska partier. Det speciella med labours version är den relativa styrkan och karaktären hos de båda poler som skapar spänningsförhållandet. Som vi har sett var den högerbetonade, moderata tendensen av många orsaker ovanligt stark i Storbritannien — den var, och är fortfarande, rotad i det brittiska samhällets djupa och oklara konservatism. Den pol som representerades av vänsterflygeln och kännetecknades av nonkonformism, traditionell radikalism och tendenserna

¹⁶ Ibid., s. 44.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Beatrice Webb: *Diaries*, 19/5 1930.

¹⁹ *Labour Party Annual Conference Report*, 1918, s. 44 och följande avsnitt.

²⁰ Ibid., s. 64.

från ILP och labourvänstern var ovanligt svag. Objektivt sett består vänsterns uppgift i att minska denna spänning på dialektisk väg, genom en ideologisk och praktisk syntes av det omedelbara behovet av reformer och det avlägsnare socialistiska samhället. Utan förmåga att nå det högre plan varifrån detta problem kan bemästras har labours vänsterflygel tvingats till ett primitivt och envist hävdande av sin ståndpunkt med en ofruktbar passion som endast är frånsidan av dess ideologiska engagemang. Vi har sett hur labours vänster har så att säga representerat ”subjektiviteten” inom rörelsen, och att skillnaden mellan vänster och höger har blivit ungefär som skillnaden mellan ett ofruktbart — och följaktligen begränsat och hämmat — intellekt och en impotent känslolattityd, en lidelse utan röst. Analogin kan föras vidare. Den rådande situationen som har djupa rötter och ser ut att bli permanent har givit labourvänsterns subjektivitet en neurotisk karaktär, dvs. förvandlat den till ett motsägelsefyllt komplex av idéer och attityder som inte förstår men inte heller vill förstå sin egen natur, som avskyr den fruktansvärda börda som vilar på dess axlar men trots allt är fullt lojal mot labourismen i ett slags *självald* mardröm som den klamrar sig fast vid hellre än att möta en ännu plågsammare verklighet. Den ”genväg” till socialismen som vid seklets början propagerades med en sådan iver har förvandlats till permanent, olidligt Sisyfusarbete — men skulle inte labourpartiets socialister bli ännu van-mäktigare om de lämnade partiet, övergav det såsom hopplöst? Kommunistpartiets misslyckande och det obestämda antal betydelselösa vänstersektorer som irrar omkring i öknen kan stå som varnande exempel.

Den extrema och konstanta inre spänning som labourismen har givit upphov till har följaktligen aldrig lösts. Dess egen inneboende ofullkomlighet och en uppenbar brist på varje praktiskt alternativ till labourpartiet har obarmhärtigt bundit vänsterflygelns socialister i labourismens patologiska inre dialektik. Vi har sett att labourismen som system betraktad vilar på två förutsättningar, dels det mycket bristfälliga ideologiska mönster som låg bakom den brittiska socialismen, dels svagheten hos hela den politiska vänstertradition som inkorporerades i labourismen. Sedan labourismen numera har fått en hell annan organisatorisk omfattning tillkommer ännu ett grund. läggande drag, nämligen att den delvis har blivit en organiserad *motsättning* mellan de två verkligt vitala sektorerna av arbetarrörelsen, ett system där dessa ömsesidigt neutraliserar varandra i stället för att samverka i en genuin frammarsch mot socialismen.

Enade vi falla

Vad är labourismens egentliga existensberättigande, sådant det utvecklades av socialister vid dess tillkomst och alltjämt hävdas av dess förespråkare? Vad är det för ett fältrop som höjs vid varje kongress för att nedtysta alla allvarliga meningsskiljaktigheter och bevara det otroliga systemet intakt? Att labour representerar *enheten* inom arbetarrörelsen är en fastslagen tes och varje avsteg därifrån betraktas som förräderi eller defaitism. Formeln slår an strängar från de äldsta historiska erfarenheterna hos arbetarklassen, de egendomslösa som var splittrade i atomer av det alienerande trycket från det kapitalistiska samhället men som återfann sig själva genom att förena sig i kollektiv handling. De klingar av allt det heligaste i fackföreningsrörelsens sekelgamla kamp, allt som gör denna till något mer än en ny aspekt av den borgerliga samhällsordningen, allt som knyter den potentiellt till socialismen och till en framtid bortom den borgerliga samhällsordningen. Den understryker att en organisation som sammanfattar fackföreningsrörelse och socialism och koncentrerar arbetarklassens hela latent styrka *måste* vara principiellt riktig.

Den sanning som denna paroll vill uttrycka kan inte bestridas. Den förtjänar kallas labourismens sanning, dess karakteristiska positiva element. Och ändå har vi sett hur ofta och drastiskt labourpartiet har svikit sin egen sanning, vi har bevittnat den historiska falskhet som partiet är

organiskt sammanvuxet med, den antagonistiska och regressiva form som i praktiken har givits ”enheten”. I ett ögonblick när frågan om att ena arbetarklassens styrkor har återuppstått som en aktuell möjlighet i mer än ett land är det av vikt att man har en klar uppfattning om vad den brittiska labourismens läxa innebär. Under varje given period innehåller arbetarrörelsen i sin helhet — liksom arbetarklassen i sig själv — många motsägande tendenser. Delvis är den knuten till det förflutna, delvis blickar den tveksamt mot framtiden; den är samtidigt en produkt av kapitalismen och den samhällskraft som kan störta denna. Varje enad rörelse måste i viss utsträckning återspegla dessa motsättningar. Den betydelse den till slut skall få beror därför helt och hållet på vilka element som har initiativet inom rörelsen, hur den i verkligheten uttrycker motsättningarna och söker utjämna dem. Vi har sett varför den konservativa börda som vilade på arbetarna i Storbritannien var så tung, så inbäddad i organisation och populärpsykologi, varför deras klassmedvetenhet i sin struktur innefattade ett underordnande.²¹ Detta gjorde det absolut nödvändigt för en revolutionär vänster att ta ledningen i varje enhetsorganisation av labourismens typ och se som sin första uppgift att reformera denna massiva traditionalism som i själva verket utgjorde labourismens kärna. Inre konflikter skulle inte ha kunnat undvikas, men de kunde ha gjorts till framstegsbefrämjande konflikter. Arbetarrörelsens enhet har förlamat de vitala åsiktsbrytningarna, fängslat i stället för att befria den brittiska socialismen och vridit hela dess utveckling på sned.

För denna degeneration inom labourpartiet svarar ytterst fackföreningsmajoriteten, fackföreningsrörelsens permanenta hegemoni över socialismen. Men det är ju inte fackföreningarnas fel att de är sådana de är; och de har inte kunnat handla annorlunda inom den ram som labourpartiet bildar. Detta är i själva verket labourismens hela tragedi. Den brittiska fackföreningsrörelsen har inte kunnat undgå att strypa socialismen inom den enhetliga organisationen eftersom den själv är stark och socialismen svag och löslig. Det pris som den brittiska vänstern har fått betala för ”enhet” har därför legat högt: ett halvt sekels besvikelser för arbetarklassens mest vakna och stridbara element, uppkomsten av en permanent fabiansk ledardynasti.²²

Labour Party upplevde många växlande öden under de närmaste tjugo åren efter 1918, de flesta ogünstiga. Partiet ökade successivt sin parlamentariska representation, efterträdde det liberala partiet som officiell opposition och bildade 1924 den första labourregeringen. Denna kortvariga minoritetsregering kunde ingenting uträtta men blev inte samma katastrof som den andra labourregeringen 1929-31. Denna drabbades totalt oförberedd av den stora krisens bedövande slag och fick till uppgift att återställa den brittiska kapitalismens hälsa ”utan skynten av en konstruktiv eller ens defensiv politik”.²³ MacDonald och de andra labourledarna såg ingen annan utväg att rädda pundet än att offra arbetarklassens intressen, sänka lönerna och minska arbetslöshetsunderstödet. Men detta blev för mycket. Fackföreningarna — liksom partiets vänsterflygel — revolterade. Besviken över arbetarklassens vägran att följa labours klasskompromiss till dess logiska slut övergav MacDonald klass och parti och bildade den skändliga ”nationella” regeringen i koalition med liberala och konservativa. Denna regering vann med lätthet valen 1931 och 1935 och då kriget utbröt 1939 hade labourpartiet ännu inte återvunnit sin ställning och styrka från tio år tidigare. Mellan sina båda regeringsperioder hade labourpartiet stått vid sidan av arbetarklassens stora eldprov, sympatistrejken för gruvarbetarna 1926, som om den helt enkelt inte existerade.

Även om dessa chockartade upplevelser hade betydelse på många sätt är de inte de viktigaste från

²¹ fr P. Anderson, ”Den nuvarande krisens ursprung”.xxxxx

²² Se M. Duverger: *Political Parties*, s. 166.

²³ G. D. H. Cole: *A Short History of the British Working Class Movement*, s. 432.

vår synpunkt sett. Labourpartiet överlevde MacDonald och det snöpliga nederlaget mot den ”nationella” regimen utan någon större schism; några enskilda ledare utstöttes men inte de grundläggande ideologiska traditioner de representerade. Det förekom smärre radikala revolter men större delen av vänstern förblev lojal. Vi har redan undersökt några av orsakerna till denna anmärkningsvärda sammanhållning inför händelser som säkerligen skulle ha splittrat de flesta socialistiska partier. Till detta kom något som labours höger ständigt anförde som ursäkt för de båda labourregeringarnas svaga prestationer. Med hänsyn till att de som minoritetsregeringar var beroende av liberalt stöd hade fabianismens principer inte på allvar prövats och labourismen inte fått någon verklig chans. Trots sitt akuta missnöje lät vänstern påverka sig av detta argument jämte den allmänna känslan för rent spel. Vänsterflygeln hölls kvar vid sin gamla roll som bestod i att försöka driva på ledningen ”åt vänster”, och lämnade den idé som låg bakom denna roll oberörd: att socialisterna och labours ledning i själva verket färdades samma väg mot samma mål. I grund och botten klarade sig labourismen, trots åtskilliga plågor och kriser, oanfrätt genom mellankrigsåren. Partiet väntade på makten, på ett tillfälle att göra sig gällande.

Tillfället kom 1945. Den tredje labourregeringen, 1945-50, är vändpunkten i labours historia efter 1918. Vid en tillbakablick verkar det som om labour alltid hade spänt sig för detta ögonblick. En stor valseger, ett massivt folkligt stöd, en överväldigande majoritet i parlamentet — självförverkligandets ögonblick hade äntligen kommit för labourismen, den tillträdde sitt rättmätiga arv. Men som vi har sett måste till följd av rörelsens inneboende motsättningar och oklarhet denna bekräftelsens period också bli en tid av kris och upplösning. I egenskap av ett knippe oförenliga krafter samlade kring en illusion kunde labour inte komma i verklig nivå med sig själv utan att dess enhet omedelbart hotades och dröm och verklighet skildes från varandra på ett för partiets fortsatta existens ödesdigert sätt. Den politiska segern förebådade oundvikligt partiets egen splittring och därav följande nedgång. Detta är förklaringen till det mesta som har hänt labourpartiet mellan 1945 och nu.

Labourismens höjdpunkt

Första världskriget hade skapat labourpartiet. Andra världskriget gav partiet dess stora historiska tillfälle — den gynnsammaste chans ett socialistiskt parti någonsin har fått.

Fram till 1939 hade labourpartiet existerat i ett stelt tillbakablickande samhälle fullt av tabun och hämningar, ett samhälle vars ämnesomsättning egentligen bara var en förbrukning av gammalt upplagrat ekonomiskt och politiskt kapital. I mer än femtio år hade dess makt och rikedom minskats i relation till konkurrerande, modernare och mer energiska kapitalistiska länder, särskilt Tyskland och Förenta staterna. Men denna nedgång och stagnation hade inte fått några dramatiska återverkningar inom samhället, inga våldsamma massrörelser hade uppstått, vare sig till höger eller vänster, med krav på radikala förändringar. Den konservativa stelhet som följde på den industriella revolutionen hade genom imperialismen hårdnat ytterligare till en ogenomtränglig mur av självbelåtenhet. Medan förändringens vind blåste allt häftigare på alla andra håll var det som om tiden hade stått stilla för britterna, fixerade som de var inom ett mönster som aldrig tillät annat än smärre förändringar. Ekonomiskt sett var imperiet ett oundgängligt skydd mot verkningarna av den stora depressionen. Tyskland, Storbritanniens främste konkurrent, hade två gånger ruinerats av krig och drabbades ännu hårdare av depressionen. Yttre omständigheter skyddade således den brittiska fossilregimen och tillät den brittiska kapitalismen att anpassa sig till nutiden, ”(— — —) långsamt och på ett högst ineffektivt sätt, med största möjliga slöseri i fråga om outnyttjade mänskliga resurser och mitt uppe i en ödeläggelse av hela regioner i

Landet”.²⁴

Situationen ändrades helt och hållet mellan 1939 och 1945, vilket blev en våldsam chock för det brittiska samhället. Kriget skakade den brittiska konservatismens söndervittrande byggnad i dess grundvalar. En våldsam kollektiv kraftansträngning ersatte den ”nationella” regimens gamla närsynta tröghet som grundton för den nationella andan. Plötsligt upptäckte den härskande klassen att den behövde arbetarklassen om den ville undgå utplåning; den stora mängden arbetslösa försvann och avlöstes snart av en akut brist på arbetskraft, och arbetarnas ställning förbättrades enormt. Den halvt feodala klasstrukturen med alla därmed förknippade tröghetsfaktorer lades i träda, och i och med ”krigstidssocialismen” introducerades en jämlikhetsideologi — eller rent av ett slags nästan heroisk proletär ideologi — i fullständig motsats till allt vad som hade förekommit före 1939. Laissez faire ersattes av ett omfattande system för statlig planering och kontroll. Från och med 1941 och alliansen med Sovjet blev kommunismen salongsmässig. Visserligen neutraliserades detta uppvaknande i viss mån av den utomordentligt nationalistiska tonen det fick, som framträdde bland annat i Churchills berömda tal under kriget. Men inte heller detta var ur socialistisk synpunkt en helt och hållet negativ faktor. Den brittiska ”nationen” hade aldrig — som den franska 1789 — blivit omstöpt i grunden genom en borgerlig revolution. I stället hade den brittiska bourgeoisien hållit fast vid och utnyttjat anakronistiska former och på en kollektiv kulturnivå använt sig av ett halvaristokratiskt språkbruk som helt saknade samband med dess egen erfarenhet.

Britternas världsberömda ”distans” och kontaktsvårigheter är delvis ett resultat av denna kulturform, denna brist på ett allmänt accepterat och gångbart meddelelsemedel inom den hegemoniska klassen. Det allmänna ”kulturspråket” var den dialekt som användes av en styrande elit assimilerad av aristokratin och skapade till följd av sin naturliga begränsning en kronisk oförmåga att uttrycka sig i samhället i övrigt. Samtidigt möjliggjorde detta att man lyckades avblåsa klasskampen i en stark känsla av nationell enhet, men en enhet som till följd av den utomordentliga kulturella splittringen och massans oförmåga att uttrycka sig endast kunde existera på *lägsta möjliga nivå* med ett minimum av innehåll. Kriget nyskapade denna enhet på en högre nivå trots den allmänt spridda imperialistiska och racistiska retoriken och gav den en ny demokratisk mening och en folklig prägel. Den medförde att ”en ny folklig radikalism, mera spridd än på hundra år, framträdde i Storbritannien”.²⁵

Sådant var läget då labour kom till makten 1945. En halv revolution hade redan genomförts av kriget. Kapitalismen var omöjliggjord, förknippad med minnet av arbetslöshet och kris. Den allmänna opinionen var vaken och formbar. Obestämda, halvt drömska visioner om en ny värld av social samvaro lockade med större verklighetsprägel än den socialistiska propagandan någonsin hade åstadkommit. Storbritannien var inte ruinerat genom kriget; ekonomiskt sett var det fortfarande en stormakt, politiskt var det fritt från varje risk för intervention. Inte ett enda av de hinder som hade bromsat eller snedvridit socialismens frammarsch på andra håll i världen existerade. Tillfället var enastående.

Labourpartiet utnyttjade inte detta tillfälle. Orsakerna till försummelsen framgår tydligt av vad som här har sagts om partiets karaktär. Labourledarnas parlamentarism och moderation hade kraftigt förstärkts under Churchills ledning i krigstidens koalitionsregering. Det skulle ha krävts en målmedveten politisk revolution för att tillvarata situationens möjligheter, men de idéer som ligger bakom allt revolutionärt handlande, idén om hegemoni och kampen för hegemoni, idén om klasskampen som grundval för den politiska striden och partistriden var mer fjärran än någonsin.

²⁴ M. Barratt Brown: *After Imperialism*, s. 144.

²⁵ R. Miliband, a.a. s. 272.

Labourpartiet gick några försiktiga steg framåt på den utstakade evolutionära vägen. Men den tog dessa steg helt i den nya gynnsamma situationen, vilket de föregående labourregeringarna inte hade förmått göra. Fabianismen skulle omsättas i verklighet. Detta var tillräckligt som ett förspel till labourismens kritiska drama; sedan dess har partiet lidit av en oundviklig kronisk sjukdom, tidvis öppet diskuterad, tidvis avsiktligt ignorerad, nästan alltid vantolkad eller missförstådd. Enligt engelsk ideologi är den praktiska genomförbarheten det enda kriteriet och ingen har hävdad detta mer energiskt än fabianerna. Nu ställdes fabianismen inför provet och föll genant nog igenom enligt sin egen heliga måttstock. Mot vänsterns fanatism och idealism hade de alltid uppställt det ”praktiska handlandet” som det väsentliga och moraliskt giltiga — nu skulle verkligheten visa illusionen i detta ”praktiska handlande”, det ideologiska taskspelartricket som låg bakom.

Fabianismens framgång och misslyckande

Labours program 1945, *Let us face the Future*, var en direkt avkomling av originaldokumentet från 1918, Sidney Webbs *Labour and the New Social Order*. Det upptog förstatligande av kolgruvorna, gas- och elektricitetsverken, de viktigaste transportgrenarna, Bank of England samt järn- och stålindustrin. Detta var de industrier och tjänster som ansågs ” mogna att ägas av det allmänna”. Näringslivet i dess helhet skulle ”planeras” i det allmännas intresse, men i verkligheten blev med tiden regeringens makt över den privata sektorn starkt beskuren och minskad; det var en planering utan mål och maktmedel som endast marginellt berörde näringslivet. Labourregeringen saknade till och med det informationsmaterial och den statistik som krävs för även minsta planering.²⁶ En ny rad av sociala förmåner stod också på programmet; många av dem hade alla partier anslutit sig till. Den viktigaste var den allmänna hälsovården som innebar att all läkarvård blev kostnadsfri. Utrikespolitiskt var labourpartiets högsta önskan att verka medlande och förenande mellan Förenta staterna och Sovjetunionen, men tvivel om dess förmåga i detta avseende uppstod redan vid den första internationella konferens som bevistades av Attlee och den nye utrikesministern Bevin. Både Roosevelt och den amerikanske utrikesministern Byrnes oroades av Bevins aggressivitet mot ryssarna.²⁷ Inte långt efteråt avslöjade Bevin sin uppfattning om kolonialismen. ”Jag är inte beredd att offra det brittiska imperiet”, förklarade han, ”ty jag vet att om det brittiska imperiet föll (— — —) skulle det medföra en avsevärd sänkning av levnadsstandarden för våra väljare.”²⁸

1948 var större delen av programmet förverkligat. Hur det fungerade i praktiken och den effekt det i olika avseenden hade på samhället har vi här ingen anledning att syssla med. I stort sett kan man säga att det hela slutade med att labours reformer accepterades även av de konservativa såsom nödvändiga. Det stora undantaget var projektet att förstatliga stålindustrin; förstatligandet var visserligen en bekväm räddningsplanka för näringsgrenar som gick med förlust eller stod på ruinens brant, exempelvis kolgruvorna och järnvägarna, men en sådan lönsam nyckelindustri som stålverken var kapitalisterna beslutna att bevara under privat kontroll. Labourregeringen uppsköt denna programpunkt i det längsta och genomförde till slut förstatligandet på ett så valhant sätt att det blev en enkel sak för de konservativa att efter 1951 återföra stålindustrin till privat ägo. Det är viktigare för oss att fatta den allmänna innebörden av utvecklingen i det brittiska samhället från och med 1948 och dess samband med fabianismens centrala evolutionsperspektiv.

Fabianismens gradualism innebar att målet, det socialistiska samhället, skulle nås via en

²⁶ A. A. Rogow - P. Shore: *The Labour Government and British Industry, 1945-51*, s. 45-47.

²⁷ J. Byrnes: *Speaking Frankly*, s. 79.

²⁸ Tal i underhuset, 21/2 1946.

successiv följd av reformer som tillsammans skulle resultera i socialism. Man ansåg inte — som vi har sett — att det fanns någon verklig maktfaktor som kunde sätta spärr för denna långsiktiga utveckling: Sidney Webb beskrev den som ”den oundvikliga följden” av allmän rösträtt, en strömning mot vilken alla motståndare ”till slut var maktlösa”.²⁹ I varje fall skulle socialismen i Storbritannien, där alla människor var resonabla, bli en serie av reformer, garanterade av den vanliga demokratiska apparaten, som när den väl kommit i gång inte kunde hejdas av något. Labourregeringen 1945-50 var början. Men från och med 1948 liknade utvecklingen långt ifrån en oemotståndlig frammarsch. Det första programmet borde ha varit en rivstart som vräkte undan alla hinder. Men efter de inledande framgångarna kom labours brist på självförtroende att ta överhand. I stället för att finna sig själv hade labourismen tydligen gått vilse, framgången slutade i passivitet, inte i fortsatt avancemang, och passiviteten förvandlades i sin tur till tillbakagång. Labourpartiet förlorade valet 1951, sedan (med en mycket större majoritet) valet 1955 och 1959. Under större delen av denna tid såg det faktiskt ut som om de konservativa skulle behålla makten för all framtid. Labourismens modlöshet gav upphov till förbittrade och förlamande inre konflikter år efter år, den stora massans hoppfullhet 1945 förvandlades till likgiltighet, apati, ja till och med ovilja — allt så avlägset som möjligt från den milda förnuftiga optimism som fabianerna hade räknat med. Brittisk socialism stod inför en mur som den inte kunde se, nämligen dess egen gamla världsuppfattning. Liksom den ljudvall ett flygplan möter vid en viss hastighet, hade denna kraft slungat den tillbaka i förvirring och vanmakt.

Vad hade då hänt? Valmansgåren hade inte uppträtt enligt förväntningarna: Den första erfarenheten av socialismen borde ju ha gjort intryck på alla förnuftiga varelser och säkrat fortsatta framsteg. Varför blev det inte så? Helt enkelt därför att labours reformer inte i verkligheten blev det som labours ledare hade väntat, självklara ”smakprov” på den socialistiska framtiden, ”öar av socialistisk dygd i ett hav av kapitalistisk snikenhet”.³⁰ Vad hade hindrat dem från att bli dessa ”öar”? Delvis berodde det utan tvivel på den begränsade och byråkratiska form som förstatligandet fick — från rörelsens barndom hade labourledarna obehagligt motsatt sig idén om arbetarkontroll. Delvis på det faktum att den underdimensionerade allmänna sektorns uppgift var att ”tjåna allmänheten”, och allmänheten bestod mest av industrierna i den kapitalistiska sektorn. Klämda mellan en svag regeringspolitik och trycket från den privata sektorn kunde de statliga industrierna inte undgå att underordnas den senare — och därmed bli ett instrument som underlättade kapitalismens återfödsel och uppkomsten av den nya våg av kapitalistisk välmåga och ideologi som på femtiotalet skulle dränka hela den politiska arbetarrörelsen. Det komplex av krafter som hade förvandlat den offentliga sektorns verksamhet till något annat än vad som var åsyftat var den kritiska faktor som fabianismen ignorerade eller förringade — den allmänna dynamiken i systemet som helhet, det hegemoniska mönster som var byggt på en viss organisation av ekonomin och vissa institutioner och inkarnerat i en härskande klass. Detta var det väldiga maktkomplex som förvandlade labours aritmetiska doser av ”socialism” till den grad att den slutligen blev en integrerande struktur som förstärkte den konservativa renässansen.

Denna analys innehåller väl mycket efterklokhet skulle kanske en av labours försvarare invända. Kunde verkligen partiet självt för femton år sedan ha fattat vad som hände? Var inte labourismen till följd av sin notoriska likgiltighet för teoretiska frågor förutbestämt att famla i blindo och endast långsamt lära den praktiska erfarenhetens hårda läxa? Men det är svårt att acceptera detta resonemang som en verklig ursäkt för vad som följde. Antingen partiets teoretiker hade förmågan

²⁹ Sidney Webb: *Fabian Essays*, 1889, s. 65-67.

³⁰ R. Miliband, a.a. s. 288. Den kanske bästa analysen av problemet återfinns i John Hughes: *Nationalized Industries in the Mixed Economy* (Fabian Society Pamphlet), 1962.

att analysera situationen eller ej så stod det åtminstone efter 1951 fullt klart att den brittiska socialismen hade mött ett svårforcerat hinder och befann sig i ett krisläge som krävde den mest intensiva debatt. Praktikens eldprov hade avslöjat väsentliga brister i rörelsens hela historiska program och åskådning och själva meningen med dess existens stod inte längre klar. En ingående revision av dess teoretiska grundval måste till för att rörelsen skulle ha en framtid. Den otroligt tröga reaktionen inför denna kris, den förvirring och osäkerhet som följde och som aldrig ville ta slut var den slutliga domen över labours så kallade empirism. Under det sorgliga decennium som följde på Attlees regering visade labourismen sin oförmåga att dra lärdom av den praktiska erfarenhet som rörelsen alltid hade omhuldat ideologiskt. I viss bemärkelse är det naturligtvis sant att praktiken är den verkliga prövostenen för teorin. Men paradoxalt nog är detta förhållandet endast när praktiken genomlysas av idé, när den trots sin förhandsställning behåller sitt dialektiska förhållande till teorin, ett förhållande där teorin har verklig självständighet och egenvärde. Med andra ord, ett skärpt medvetande är en nödvändig förutsättning för *verklig* empirism, för den vitala förmågan att direkt reagera inför och snabbt lära av praktiska erfarenheter. Den brittiska härskande klassen har kringgått denna nödvändighet, den har kunnat anta ett slags pseudo-empirism som fetisch och ideologiskt banér *därför att* den aldrig har tvingats att gripa sig an med en stor medveten praktisk samhällsförändring. Vad är brittisk "empirism" och brittisk tro på den praktiska "instinkten" annat än systematisk likgiltighet för idéer? Och hur har denna anti-ideologi kunnat existera? Svaret är att den hårda verkligheten, dess praktiska erfarenhetskrav aldrig har tvingat bourgeoisien att söka något bättre; den har haft turen att kunna bevara den apatiska brist på åskådning som med ett folkligt uttryck kallas att "klara sig igenom". Genom att fromt acceptera denna apati som det sista ordet i fråga om realism har de brittiska socialisterna krympt socialismen för att anpassa den till mönstret och låtsats att socialism inte är ett jättelikt och svårhanterligt praktiskt problem utan helt enkelt en "evolution", inte en revolution utan något som man kan pyssla med på söndagseftermiddagarna. Från 1951 utsattes denna vidskepliga trance för vederläggningens kalla vind. Ändå har det enda resultatet blivit en ytterligare förlamning av känsligheten, en steril inkrökthet med endast ytlig beröring med yttervärlden.

Ingen vill bestrida att labouregeringen 1945-51 i vissa avseenden var framgångsrik, medan den i andra avseenden helt misslyckades. Denna paradox inrymmer just den lärdom man kan hämta av erfarenheten, den läxa som labourismen var oförberedd på och som om den inlärdes skulle få skickesediga konsekvenser. I och för sig och på kort sikt var labours reformer nödvändiga, hur man än ser dem, och en del av dem blev populära. Men i samhället existerar ingenting som betyder något "i och för sig". Den verkliga betydelsen ligger i relationen till hela samhällskomplexet i ett visst ögonblick, dvs. till en komplicerad organism med en bestämd karaktär och en central dynamik. Ett fenomen kan följaktligen te sig på ett sätt på en speciell isolerad nivå, på ett annat i ett större sammanhang. Gruvornas förstatligande förbättrade i hög grad gruvarbetarnas levnadsstandard och arbetsförhållanden och avskaffade en av de fulaste faserna av klasskampen i Storbritannien. Men den efter förstatligandet genomförda rationaliseringen av gruvindustrin och dess kostnadsstruktur gjorde den till ett byte för vissa privatmonopol och stärkte deras ställning på ett sätt som den gamla kolindustrin aldrig hade förmått. Och likadant med de andra reformerna, var och en på sitt sätt. Från socialistisk synpunkt har, kan man säga, en reform en socialistisk mening blott när den ingår som ett led i en strategi som har spetsen riktad mot samhällets hjärtpunkt, den sociala hegemoni som formar allting efter sitt eget mönster. Socialistiska kan reformerna endast kallas när de ställs i ett verkligt revolutionärt perspektiv och genomförs i enlighet därmed. Samhället, dess redan existerande "naturliga" utvecklingstendens, dess "evolutionära" kraft, är i stort sett en fiende, inte en bundsförvant. Så länge socialismen inte spänner sig till det yttersta i kampen mot denna fiende inom en aktionsram som är lika omfattande och varierad som hegemonins egna styrkor kommer den att hämmas och förlamas av

denna motståndare, och socialismens möjligheter till befrielse kommer att definitivt rinna ut i sanden. Denna upptäckt blev ödesdiger för fabianismen och dess ideologiska hopplöshet. Labourismen berövades det fotfäste som den hade vilat på fram till 1950.

Labourpartiet hade underlåtit att gripa den revolutionära chans som förhållandena 1945 erbjöd. Det hade misslyckats — i den mening som här har antytts — även i enlighet med det mycket blygsammare traditionella kriterium som det alltid hade iakttagit. Skuggan av detta misslyckande vilar över partiets utveckling sedan 1950 och är en väsentlig del av förklaringen till Wilson och wilsonismen. Under ett tiotal år efter nederlaget 1951 föreföll labourpartiet att låta sig drivas av händelsernas ström i ett matt försök att finna ett nytt principprogram. Och sedan — samtidigt som de yttre förhållandena radikalt förändrades, och detta på ett sätt som var gynnsamt för partiet — framträdde Wilson som genom ett trollslag, tycktes fylla tomrummet och bota den kroniska sprickan i partiet och knyta ihop det i en enighet och målmedvetenhet, jämförlig med vad som tidigare hade existerat. En stor del av Wilsons inflytande hänger på hans roll, skenbar eller verklig, som återställare av den oskuld som rådde före syndafallet.

Labour vid skiljevägen

Under 1950-talet vilade misslyckandet som en mardröm över labourpartiet. Men det var betecknande att symptomen endast kom till uttryck partiellt och ryckvis i den aktuella debatten. Den traditionella motsättningen vänster-höger skärptes och hårdnade men tog sig ungefär samma uttryck som tidigare, trots att läget objektivt sett hade i grund förändrats. Det samhälle som framträdde ur den första labourregimen var markant olikt det föregående och uppställde andra problem. Labourismen stod, liksom vänsterpartierna i andra europeiska länder, inför nya svårigheter i sin konfrontation med ett starkare och rikare kapitalistiskt samhälle relativt fritt från ekonomiska kriser. Den växande revolten mot kolonialismen, de nya perspektiv på ideologi och internationella relationer som öppnades av stalinismens upplösning efter 1955 måste utöva sitt inflytande. Om labour inte angrep dessa problem särskilt effektivt så berodde det kanske på att man tvekade om sin egen ståndpunkt. Eftersom givetvis allting rör sig i en explosiv tid, var också stagnation och villrådighet en reträtt, och medförde vad Raymond Williams kallar ”arbetarrörelsens synliga moraliska nedgång”. ”Under femtiotalet har”, säger han, ”vissa delar av rörelsen nästan helt övergått till ett tänkande som den alltjämt formellt tar avstånd ifrån. Det huvudsakliga hotet mot kapitalismen var socialismen, men denna har förlorat så gott som all aktuell betydelse.” Under trycket från en pånyttfödd kapitalism, utrustad med nya metoder och nya lockelser, självsäkrare än någonsin och stärkt genom labours egen lagstiftning, förefaller labourpartiet att glida bakåt till allt hopplösare ställningar.

Den avgörande erfarenheten av perioden 1945-51 hade i själva verket ställt labourismen direkt inför ett vägskäl och krävde ett svar. Den gamla raka vägen till socialismen, mot vilken alla partiets väsentliga mekanismer var inriktade, var stängd. Ingen väg band nu samman partiets dagliga arbete med dess mål, det luftslott som det hade kallat ”socialism”. Partiet måste följaktligen antingen överge detta mål eller börja helt och hållet från början och söka en ny väg till ett nytt och mera lättfattligt mål. Valet var oundvikligt, oavsett hur det skulle gå med *ordet* ”socialism”. Naturligtvis kan socialdemokratiska revisionister hålla fast vid detta ord och nytolka det som ett speciellt slag av ett kapitalistiskt samhälle, liksom en ny revolutionär idé också kan knytas till samma ord. Men det föreföll som om inte ens denna ordmagi hade någon effekt i labourismens förvirrade situation 1951.

Vad var då den fulla innebörden av detta val? Vi har sett hur svaga och överkliga länkarna mellan konkret handling och det slutliga idealet var inom fabianismen och hur hela tyngden teoretiskt

och praktiskt lämpades över på handlingsprogrammet. Socialismens mål och idé som ett allomfattande system på något sätt kvalitativt skilt från det borgerliga samhället riskerade uppenbarligen att förtvina i detta. Motgångarna för 1945-51 års regering måste ha just den effekten att fabianismen mera *öppet* identifierade sig med de speciella reformprogram, de konkreta, praktiska, ”empiriska” projekt som alltid hade stått i förgrunden för dess uppmärksamhet. Det var fullt logiskt att labours högerflygel reagerade för den avgörande motgången genom att öppet hylla det *expertmässiga* som partiets ideal. Även den brittiska härskande klassen var i grund och botten pragmatisk, men dess benägenhet för empiriska förändringar var omgiven av ett hårt skal av sentimental rituell konservatism varför dess reformer alltid kom att verka tveksamma. Fabianismens utvecklingslinje var helt enkelt att beröva pragmatismen denna fromma traditionalism och göra den mer aggressiv, mera pseudovetenskapligt rationell; den nya partimänniskan skulle vara en nitisk, kallblodig samhällsingenjör, ännu djupare engagerad i ett praktiskt nuläge och lika likgiltig för det förflutna som för framtiden. Den fabianska socialismens logiska reaktion inför nederlaget var därför att slopa socialismen i dess gamla betydelse och skapa ett nytt oppositionscentrum i den politiska värld som är säregen för Storbritannien, dvs. ett slags renodlad reformism utan ideologi. Fördelen med denna attityd är uppenbar: samtidigt som den i grund och botten behåller förbindelsen med det gamla, den brittiska socialistiska ”empirismen” (i själva verket i en mer utpräglad och mystisk form än någonsin) bryter den med det förflutna, med pietet och ”evolutionism” och den obekväma gamla dogmen ”socialism”, det hela så pass markerat att det ger intryck av nya djärva linjer. Besläktad härmed — och kanske nödvändigt — var en mer oblyg *populism* än partiet tidigare kunnat tillåta sig. Socialismen hade, låt vara i ringa grad och ineffektivt, varit förknippad med tanken på att *omstöpa* den allmänna opinionen i en ny och bättre form. Det var en fostrande uppgift som låg i socialismens egen idé. De nya socialistiska teknokraterna var inte intresserade av annat än att ge folket vad det för ögonblicket ville ha — dvs. en ren konsumentideologi. Teknokratin förutsätter expertdominans, men experterna fritar sig från beskyllningen att utöva en teknokratisk diktatur genom att säga sig endast göra det som folket vill.

Den andra valmöjligheten vid labours vägskalet var att fördjupa socialismens problem, inte lägga dem åt sidan. Felet med utvecklingen efter 1945 var egentligen detsamma som labours socialism alltid hade varit behäftad med. Varje övertygad socialist som reagerade mot detta stod alltså inför en kritisk uppgift av stora dimensioner. Det var nödvändigt att söka förstå var felet låg i den uppfattning om socialism som partiet omfattade och hur denna uppfattning påverkade dess praktiska handlande. Det innebar först och främst en drastisk revision av den fabianska ortodoxa ideologin och sedan rörelsens hela struktur och funktion — allt detta som vi sett förknippat med och som uttryck för partiets filosofi. Logik är farlig för traditionell labourism. En effektiv reaktion fick inte hejdas på partiprogrammets nivå, den måste omfatta hela den brittiska socialismen som ideologi, organisation och praktisk politik.

Men detta var just svårigheten. Den första reaktionen på labourismens kris kom så småningom — som tidigare nämnts från ledningen under decenniet efter 1950. Men den var trög och tveksam, och man höll fast vid gamla myter och dimbildningar. Den andra reaktionen borde självfallet ha kommit från labours vänsterflygel. Var inte fabianismens kris dess länge väntade tillfälle att erbjuda ett gediget alternativ? Var inte slutet på ”brittisk socialism” en tänkbar början för socialismen i Storbritannien? Men en sådan radikal brytning med labourismens traditioner, och med *sig själv*, med den egna rollen inom organisationen, översteg helt vänsterns krafter. Högerflygeln följde den logiska vägen från motgången 1951 men vänstern kunde det inte. Vi har sett att vänsterflygelns svaghet, dess benägenhet att acceptera rollen som en permanent neurotisk opposition har varit ett karakteristiskt drag för labourismen. Detta hindrade den från att gripa

tillfället och därmed dömdes den – vilket har blivit allt klarare de senaste åren – till slutlig sterilitet och vanmakt.

Om alltså labourpartiets experiment med ”brittisk socialism” i praktiken hade tillintetgjort den brittiska socialismen, så kom denna utveckling i sin tur att inte mindre grundligt avslöja och tillintetgöra vänsterflygelns anspråk. De senaste tio åren har en stor scenförändring ägt rum på vänsterkanten i Storbritannien. Den traditionella labourledningen har fått andra former; nya rörelser, nya idéer och handlingsprogram, en del med globalt inflytande, har uppstått utanför labourismen och har – som vi skall se nedan – återverkat på denna. Men under denna förändringens tid har labourismens vänsterflygel förblivit i stort sett statisk, som om den hade varit avstängd från alla vitala strömningar och spänningar.

En del av orsakerna till denna svaghet har behandlats tidigare. Under femtotalets långa födslovårdor uppträdde den som ett slags navelsträng som band vänstern vid någonting dött och tvang den till ett ständigt tillbakablickande mot ett mystiskt förflutet. En talesman för vänsterflygeln uttryckte det på ett träffande sätt vid 1955 års partikongress då han yttrade: ”För en socialist är det inte nödvändigt att 1955 ge en ny definition åt en socialistisk politik.”³¹ Med andra ord, det traditionella synsättet inom partiet hade i grund och botten varit riktigt och all ytterligare utveckling innebär anslutning till detsamma. Partiets höger hade svikit socialismen 1948 och detta var upphovet till partiets ohälsa. Det räckte med att återvända till 1945, vinna en liknande valseger som då, och återuppta frammarschen 1945-48 för att partiet skulle tillfriskna. En annan vänsterman yttrade vid samma kongress: ”Om vi skall kunna påverka landets arbetare (---) måste vi absolut återvända till den gamla välkända socialismen (---). Vårt parti måste snarast möjligt återvända till de socialistiska principerna, de principer på vilka partiet byggdes.” Defaitismen i en sådan typisk vänsterattityd är omöjlig att bestrida. Man kan heller inte undgå att konstatera att labourismens dödliga kris bottnade just i de heliga ”socialistiska principer (---) på vilka partiet byggdes”, att det just var förhållandena och attityden 1945 som ledde fram till misslyckandet och att det 1955 var en tvingande nödvändighet att inte bara ge en ny version av en ”socialistisk politik” – redan att tala i termer av ”politik” var ju en eftergift åt högern inom partiet – utan en politik, en ideologi, en kritisk redovisning av regeringstiden, kort sagt en konsekvent allmän position värd benämningen ”socialistisk”.

Resultatet, det yttre läge varur wilsonismen och partiets nuvarande inre läge har framgått, har Williams karaktäriserat som ett läge ”där gammal vänster och ny höger i labourpartiet är omedvetna bundsförvanter om att fördröja varje verklig analys och kritik. Åberopandet av gamla traditioner (---) förenas med avvisandet av socialism som en radikalt annorlunda mänsklig ordning och ersätts med en önskan att lämna gängse tolkningar och direktiv i stort sett oförändrade”.³²

Ett permanent frågetecken

Sådant var det parti som Harold Wilson övertog 1963. Vi har sett hur det har formats efter mönster av den brittiska arbetarklassens speciella historiska erfarenhet och hur det präglas av det förhållande som hade uppstått mellan denna klass och det borgerliga brittiska samhället. Det brittiska samhället med sin permanenta, stelnade klassgruppering längs tydligt skönjbara linjer har stöpt klasskampen i en form som är acceptabel för detta samhälle. Labourismen var ett resultat av denna petrifiering och blev en halvsocialism som arbetarklassen inte kunde komma förbi i sitt kroniskt hämmade kalla krig mot samhället. Trots — och t.o.m. *till följd av* — sitt

³¹ *Labour Party Annual Conference Report*, 1955, s. 114.

³² Raymond Williams: *The Long Revolution*, s. 333.

solitt korporativa klassmedvetande kunde arbetarklassen, insnörd som den var i den täta väven i den brittiska bourgeoisins arkaiska överbyggnad, inte tillräckligt energiskt distansera sig från samhället och skapa en egen självständig rörelse syftande till social hegemoni. Man saknade den operationskniv som erfordrades för denna uppgift, nämligen ett intellektuellt skikt, frigjort i förhållande till den rådande samstämmigheten, med tillräcklig kraft och förmåga att tjäna som katalysator för de nya krafter som sökte ta sig uttryck i strid med denna samstämmighet. Arbetarklassen kunde följaktligen endast uttrycka sig på basis av sina traditionella korporativa institutioner, dvs. fackföreningarna, i en politisk rörelse som utgick ifrån och var knuten till dem. ”Labourpartiet är ett uttryck för fackföreningsrörelsen och kan inte gå utanför densamma”, anmärkte G. D. H. Cole 1913. Men vi har sett att partiet av den politiska nödvändigheten automatiskt tvangs att sträcka sig längre, och det kunde som sin nya politisk-intellektuella dimension endast utnyttja en organiserande grupp utgången från den gamla konformistiska intelligentian. Detta skikt som fungerade som ett bindemedel mellan arbetarklassen och traditionen tog hastigt inflytande över labourismen och undertryckte konsekvent alla dess mera revolutionära inre tendenser. Genom själva organisationen av rörelsen systematiserades och fastslogs formerna för ”genvägen till socialism”, vilket blev den kompromiss som förutsattes komma att bestå under några år. Sedan arbetarklassen hade taget labourismen till sin tolk blev den också dess fånge, och den socialistiska vänstern som i sin tur borde ha förvandlat den till en socialistisk rörelse sjönk tillbaka i en hopplöst underordnad ställning inom systemet. ”Brittisk socialism” sprängde inte det brittiska samhällets förstening utan blev bara ännu ett skikt av det.

Dessa grundläggande drag är ju alltså märkbara i Harold Wilsons labourparti. Erfarenheten från 1945-50 som borde ha visat socialisterna att labourismen endast var ett halvfärdigt hus sprängde inte kompromissen. Objektivt sett ställde den rörelsen inför den fabianska socialismens bankrutt, men subjektivt var endast den fabianska högern i stånd att möta ut maningen med sina egna metoder medan vänstern miste chansen att återuppta de socialistiska pionjäreernas kampanj och driva partiet vidare på socialismens väg. Frågan lades tills vidare på is. Det stora frågetecknet för labourismens fortsatta existens finns där alltså. Hur skall labourpartiet kunna fortfara som en socialistisk rörelse om det går vidare efter de linjer som ställdes på prov 1945-50? Om det upphör som socialistisk rörelse, hur skall då socialister kunna stå kvar som medlemmar? Och i brist på en minsta gemensam nämnare som håller ihop rörelsen, hur skall fackföreningarna i längden kunna hållas kvar? Är det inte labourpartiets öde att bli antingen någonting mer eller någonting mindre än det har varit tidigare, antingen en äkta socialistisk rörelse eller helt enkelt ett reformistiskt parti som upprätthåller den gamla liberala traditionen?

Men den wilsonska eran är ingalunda enbart en fortsättning av det förflutna. Även om labourpartiet inte i längden kan klara den kritiska situationen som det har tvungits in i måste alla dess nuvarande problem ses i en helt annan belysning än för några år sedan. Det beror inte på att labourismen har undergått någon inre förändring utan på att de yttre förhållanden partiet möter befinner sig i snabb växling. Labourpartiet föddes under en epok av nedfrusen orörlighet, byggdes upp under en tid då imperialismens pulsslag blev allt långsammare och upplever nu hur den täta slöja av konservatism som fordom omgav det blir alltmer trådsliten. Det brittiska samhället har plötsligt glidit in i en förvandlingens era. Detta erbjuder labourismen nya chanser men uppställer också nya problem för partiet utöver de kroniska som här har skildrats.

Labours nya fasad

Med Wilson framträdde labour definitivt som det nya rationella framtidspartiet (i varje fall på det retoriska planet). Vi har sett hur labours högerflygel har utvecklats i riktning mot en neutral, ”teknokratisk” ideologi vars slutliga mål är en effektivt och humant administrerad permanent

”blandekonomi”. Vid slutet av 50-talet kom dessa värderingar i förgrunden i samband med kapitalismens kris. De konservativa hade med föga framgång sökt förvandla sig från en välvillig patriarkalisk elit i traditionell stil till en ungdomlig, dynamisk och praktisk elit som nu exploderade i en längesedan förgäten kapitalistisk entusiasm. Var inte labourismen bättre ägnad att anslå de nya frälsningsackorden? Absolut inte i sin traditionella form; dess karaktäristiska dominerande försiktighet, knusslighet och dystra moralism låg så långt som möjligt från vad en expanderande konsumentkapitalism krävde. Gaitskell och de yngre i partiet som anslöt sig till honom, i synnerhet Anthony Crosland, gjorde under valkampanjen 1959 stora ansträngningar att göra rörelsen mera säljande, men förändringen var knappast övertygande. En avancerad PR-teknik kunde inte göra mycket för att hjälpa upp labourledarens endimensionella personlighet och hans magra program. Man fick intryck av — vilket också bekräftades av valresultatet — ett oärligt försök att ”sälja” labourismen som ett slags politisk livförsäkring till vilken man skulle ge sin röst som premie. Det var hopplöst. Den hemlighet Gaitskell sökte, men som han saknade tillräcklig politisk intuition att upptäcka, var konsten att infoga rörelsen i den nya formen för umgänge med kapitalismen utan att någon märkte det. Wilson var den man situationen krävde och han skapade nära nog genialiskt den nya formeln. Det var en ren tillfällighet att han blev partiets ledare, men vid en återblick kan man se att det var en försynens skickelse och att det skedde i rätta ögonblicket.

Under Gaitskell hade vänstern lidit nederlag, men den slöt trots detta upp kring honom i en krampaktig förnyad tro under debatten om inträde i den gemensamma marknaden. I detta läge konsoliderades partiets enhet och vänstern inom partiet blev allvarligt, kanske permanent, försvagad. Detta var paradoxalt nog förutsättningen för valet av en relativt vänsterorienterad ledare. Det är inget tvivel om att Wilson i jämförelse med tidigare årgångar av labourledare innebär ett *relativt* framsteg. Wilson ansluter sig visserligen ständigt till labours traditionella förakt för teorin — ”teologi” som han kallar den — men han har betydligt större teoretiskt grepp än någon föregående ledare. I motsats till så många andra förutvarande vänsterfigurer som har avancerat till makten har han aldrig riktigt avsvurit sig eller brutit med sitt förflutna och är sannolikt betydligt mottagligare för idéer och påtryckningar från vänsterflygeln än hans företrädare. Till skillnad från Attlee och Gaitskell verkar han vara anmärkningsvärt fri från den bigotta antikommunism som inom många socialdemokratiska rörelser har varit ett surrogat för tänkande och handling. Men viktigare än dessa personliga egenskaper är kanske det grundläggande faktum att han är dels verktyg för, dels medspelare i en era av allmän förändring. Dvs. han verkar som en potentiellt radikalare ledare i en tid av *potentiell* utveckling där stora framsteg kan bli möjliga om socialisterna kan gripa den chans som erbjuds dem genom de gamla hegemoniformernas undergång. Detta är hemligheten bakom de förhoppningar han har väckt till liv. Men samtidigt föreligger det typiska motsatsförhållandet att han har kunnat väcka och förstärka en sådan tilltro blott genom att *de facto* inkarnera alla de tendenser som motsätter sig ett socialistiskt utnyttjande av krisen. Kapitalismen och dess moderna verktyg och förespråkare strävar efter att fylla det tomrum som den gamla letargiska konservatismen har lämnat efter sig med en ideologi och metodik som motsvarar kapitalismens förnyring och förstärkning, en rationell materialistisk, modern ideologi inriktad på att tillfredsställa jämlikhetskrav och konsumentdrömmar på alla punkter där det gamla samhället satte sig till motvörn. Wilsonismen är mer än något annat labourismens satsning för att möta denna utmaning och framställer sig därvid som en vaken teknokrati, fullt i stånd att skapa en ny ordning. Men den har potentiella möjligheter att bli mer än så, att möta utmaningen i andra, mera socialistiska former, att av dagens kaos skapa ett mönster som är mer än ett eko av storkapitalismens krav. Ligger det någon verklighet — och i så fall vilken — bakom den kraftfullhetens gloria som labourpartiet alltjämt omger sig med trots sina här ovan refererade antecedentia?

En ny vänster

För att en påtaglig övergångssituation skall kunna utnyttjas i socialistisk riktning måste det finnas en vänster. Men vilken vänster kan tänkas utöva något inflytande på labourledningen? Vi har sett hur svag ställning den gamla vänsterflygeln inom partiet har. Alltid oduglig till ett kraftfullt handlande har den ytterligare urholkats och bedövats av Gaitskells seger och den messianska atmosfären kring Wilson. Betyder det då att en ny vänster måste komma till för att ge verklighet åt de socialistiska perspektiven? Bör det i så fall bli inom eller utom labourpartiet?

I visst avseende har onekligen labourismens historia visat den inhemska socialistiska traditionens otillräcklighet. Men om den skall ersättas av något annat måste man fråga sig på vilken basis en ny socialistisk ideologi och en ny socialistisk rörelse kan växa upp. Var är de groddknoppar, inom arbetarklassen och arbetarrörelsen, bland intellektuella eller ungdomar, från vilka idéer om nya vägar och kraftinsatser kan spira?

Centralpunkten för en sådan utveckling måste givetvis vara fackföreningarna. Vi har kunnat konstatera att fackföreningarna, den brittiska arbetarklassens stora historiska bidrag till arbetarrörelsens frammarsch, utgör den verkliga grundvalen för labourismen och samtidigt hur den åderförkalkade konservatism som vidlåder fackföreningarna paralyserar labourismen och gör partiet till ett ständigt rov för en passiv moderation. Aldrig har något socialistiskt initiativ löst denna förlamning; lika litet kunde storstrejken eller den stora depressionen göra det. Det var först kampanjen för kärnvapenedrustning 1960 som åstadkom ett — visserligen efemärt — resultat. Om denna glaciär kunde smältas eller sättas i rörelse skulle labourismen förvandlas och den brittiska socialismen skulle möta en helt annorlunda värld. Varje övervägande av möjligheten leder tillbaka till de innersta konflikterna i det brittiska samhället.

Till en del har den brittiska arbetarklassens och fackföreningsrörelsens konservatism utan tvivel varit starkt påverkad av den rådande konservatismen i samhället i stort. Upplösningen inom den senare måste därför i viss mån påverka även den förra och skapa medvetande om något nytt, skapa en möjlighet till reformer. Betydligt viktigare är dock att hela utvecklingen av den brittiska kapitalismen och dess samhälle — och framför allt den omfattande förvirrade kampanj för ”modernisering” och ”rationalisering” som nu pågår — radikalt och oåterkalleligt har ändrat fackföreningsrörelsens situation. Med eller mot sin vilja måste kapitalismen dra arbetarrörelsen med sig i sin plågsamma frigörelse från det anakronistiska skal den lät växa omkring sig under imperialismens långvariga sötebrödsdagar. ”Rationalisering” betyder en utdragen process för att möta den hårda konkurrensen från utlandet genom energisk försäljningsteknik, fasta och konkurrenskraftiga priser och stora investeringar, allt i avsikt att öka produktiviteten hos mera lönande grenar av näringslivet. Ingenting skulle vara bättre för ett sådant program än ett lönestopp eller en lönesänkning under en inte alltför kort tidsperiod. Hur skall detta kunna uppnås i Storbritannien? Trots alla sina brister är fackföreningarna oerhört starka när de rör sig på sitt basområde, löneförhandlingarna; även om de har smittats av politisk apati har de inte undergått någon verklig demoralisering. Det är otänkbart med en ”liberal” period av högkonjunktur och rekonstruktion, motsvarande vad som med fackföreningsrörelsens passiva samtycke har förekommit i Tyskland. Lika otänkbart är direkta påtryckningar på fackföreningarna från regeringens sida i stil med den gaullistiska regimens i Frankrike efter 1958. Enda möjligheten är att *anknyta* fackföreningarna till den ekonomiska utvecklingen — som till den ändan förutsätter en åtminstone minimal planering — så att arbetarnas krav kan bli en förutsebar, tolerabel faktor i utvecklingsprocessen. Enligt denna metod av underordning genom eftergifter kan fackföreningarna övertalas att för tillfället eller för en tid framåt begränsa sina krav i utbyte mot ett visst mått av medverkan i näringslivets planering — ”likställighet med arbetsgivarna och staten”

som den numera klassiska formeln lyder — och mot löfte om regelbundna framtida lönehöjningar. En tendens till ”integrering” av detta slag kan iakttas i flera länder, men den är speciellt viktig i Storbritannien med hänsyn till det brittiska systemets efterblivenhet och nödvändigheten att med alla tänkbara medel hinna fatt utvecklingen. Även den brittiska högern — av tradition motståndare till varje form av statsingripande i näringslivet — har tvungits att konstruera en primitiv planeringsmekanism och har från början klargjort att den viktigaste uppgiften är att förmå fackföreningarna att biträda en ”inkomstpolitik”.

Denna tendens framtvingar aktionsmetoder som radikalt skiljer sig från fackföreningsrörelsens traditionella. Den gör på nytt fackföreningarna — efter en lång epok där det politiska partiet stod i centrum — till arbetarklassens förtrupp och fanbärare med en ställning framför allting annat. Den brittiska fackföreningsrörelsens gamla splittring med dess mängd av små tvistande byråkrater och dess vanmäktiga centralorganisation har med ens ställts i blyxtbelysning. Inför ett överväldigande och oundvikligt gemensamt problem tvingas fackföreningarna att tänka och handla som en enhet, samla sig om en konsekvent ekonomisk politik och skapa ett organ med förmåga att driva denna politik. Och framför allt — det kan inte nog understrykas när det gäller brittiska förhållanden — måste fackföreningsrörelsens gamla ekonomiska, branschmässiga och korporativa frågor *bli politiska frågor* på ett sätt som ingen kan tveka om. Ledarna kan inte längre krypa bakom sitt korporativa skal och skylla på att de ”bara är fackföreningsmän”. De får inte längre slå dövörat till för kravet på ett starkare engagemang i de politiska angelägenheterna. Dessutom är den politiska aspekt problemen på detta sätt får autentisk och ljusår avlägsen från de spegelkammare där den officiella labourismen hittills har irrat omkring. Fackföreningsfolket får inte sväva i tvivelsmål om att hela dilemmat kommer av det kinkiga problemet med deras makt över samhället och dess utveckling — hela poängen ligger i att få dem att begränsa och offra denna makt ”i nationens intresse”. För första gången, och som det centrala i den aktuella diskussionen, framträder maktfrågan — själva kärnpunkten i politiken, omsorgsfullt dold och kamouflerad av arbetarrörelsens gamla evolutionära och fabianska ideologi i sitt så att säga sanna ljus.

Den nya situationen har redan medfört en förändring av fackföreningsrörelsen. Det viktigaste uttrycket för denna förändring är George Woodcocks insatser för att förändra rörelsens struktur och stärka dess centrala ledning. Hans öppet erkända syfte är att acceptera det nya nykapitalistiska programmet för samarbete, i någon form, mellan fackföreningsrörelsen och staten, varvid rörelsen skulle ”erkänna sitt ansvar” för den ekonomiska utvecklingen och få göra sin röst hörd i den ekonomiska planeringen. Han representerar alltså en oförbehållsam ”högertendens” i fråga om de politiska framtidsmål som är möjliga. Utvecklingens ”politiska” innebörd torde för honom vara att fackföreningarna inom en statskontrollerad centralorganisation överger sin ”parti”- och ”klass”-orientering.

Ny och gammal ortodoxi

På sätt och vis utgör naturligtvis Wilsons och Woodcocks politik ett hot mot arbetarklassen och varje socialistisk framtid samtidigt som de passar ihop och fungerar i växelverkan. Men det var kanske oundvikligt att arbetarklassen skulle ryckas upp ur sin slöhet genom krafter av denna karaktär; under de brittiska förhållandena kunde man aldrig tänka sig att en konsekvent socialistisk inställning till nykapitalismens problem skulle ha hunnit först och ryckt till sig initiativet. Wilsons labourparti och George Woodcocks ideal för en fackföreningsrörelse utgör inledningen till en ny epok för den brittiska arbetarklassen och den brittiska socialismen, inte nödvändigtvis slutet. De motsättningar som råder inom det brittiska samhället och dess arbetarklass kan likaväl möjliggöra uppkomsten av motsatta tendenser och ett helt annat

utnyttjande av situationen. En optimistisk inställning till en ny labourregering behöver inte motiveras med partiets speciella program eller Harold Wilson som person, men kan däremot grundas på vad den kommer att uträtta, ställt i ett vidsträcktare perspektiv. Dess arbete blir inte passivt accepterat som ännu en insats för en präktig ”socialism” som för mänskligheten några tum närmare det fabianska tusenårsriket och ännu en gång visar hur väluppfostrade de brittiska socialisterna är, då de tålmodigt kryper vidare med sitt ”evolutionära” snäckskal på ryggen. De gamla skyddsmekanismerna är förlorade, de har spolats bort av en tidvattensvåg som endast har lämnat kvar nakna ruiner. Navigerande på ett okänt hav kan labourismen inte undvika att dess verk blir föremål för debatt och kritik och utsätts för motstridiga opinionsströmningar som kan vara ytterst lärorika. Labourpartiet tillträdde regeringsmakten 1945, uppburet på en våg av optimism och hoppfullhet; det drevs av en enhällig entusiastisk folkmening framåt på en sedan länge utstakad väg mot ett mål som kändes välkänt och tryggt. Det fanns ingen motsvarighet till detta år 1964. Labour måste trevande och osäkert söka sig fram i det tomrum som den gamla ordningen lämnade efter sig vid sitt sammanbrott. De positiva tillgångarna är få: den opportunistiska politiska genialiteten hos en enda man, den tillfälliga förvirringen i huvudmotståndarens led, en ömtålig retorik som inte väcker annat än en milt överseende nyfikenhet från den stora massan. Men paradoxalt nog är detta svåra och kaotiska läge betydligt mer löftesgivande än de trosvisa förhoppningarna 1945, de fromma illusioner av vars upplösning man ingenting lärt och ingenting ärvt annat än förvirring och en långvarig förlamning. Till en viss punkt är situationen för den brittiska vänstern likadan som för andra klasser, för samhället i dess helhet; efter århundraden av steril och avtrubbade förfädersdyrkan behöver den anarki liksom en växt behöver vatten och den har fördel av osäkerheten och frånvaron av totem.

Med största visshet kommer labourregeringens tillkomst att stimulera sökandet efter nya idéer. Vilka krafter finns det då att möta dylika behov, vad finns det som kan hindra att en ny socialdemokratisk ideologi etablerar sig lika fast som den gamla? I och med att denna fråga ställs återkommer ett centralt tema i denna essä: de intellektuellas stora misslyckande att angripa den väl befästa borgerliga hegemonin i Storbritannien och förse den socialistiska rörelsen med en mer revolutionär ideologi. Problemet för en ”ny” socialistisk vänster i Storbritannien kommer att preciseras i ljuset av den gångna erfarenheten. Vilken sannolikhet finns för uppkomsten av ett nytt skikt av intellektuella som på ett mera radikalt sätt har frigjort sig från traditionen? Och som har större förutsättningar att skissera en alternativ makt som är meningsfull ur fackföreningarnas och arbetarnas synpunkt?

Även i detta avseende är läget kanske hoppfullare än någon gång tidigare sedan labourpartiet bildades för sextio år sedan. Traditionalismens sammanbrott är naturligtvis något som nära angår de intellektuella — ja, i själva verket är det till stor del ett resultat av de intellektuellas insats. Med en överraskande enhetlighet har stora delar av de traditionellt intellektuella kretsar som en gång var helt upptagna av stamriterna i Oxford eller det litterära London reagerat inför det brittiska samhällets kritiska tillstånd. Kravet på en oeftergivlig ”förnyelse” av samhället — eller ytterst den brittiska kapitalismens behov av ny rörelsefrihet — har hastigt fått sina förespråkare. Försvararna av den gamla konservatismen av Edmund Burkes märke har varit överraskande få; förkämpar för teknokrati och rationalisering så många fler. Den liberala opinionen har helt övervägt åt det senare hållet. En majoritet av de intellektuella har förordat anslutning till den gemensamma marknaden. Den obetydliga eftersläpande opinionen mot såväl den gemensamma marknaden som ropet på modernisering visar tydligt hur död den gamla ordningen i själva verket är. Det är knappast för mycket att säga att under en mycket kort period en ny konformism har vuxit fram för att avlösa den gamla (även om den ”arga” skolan inom romanen och dramatiken hade varit ett slags föregångare till denna tendens). Den allt intensivare konservatismen i början

av femtiotalet — bland annat en följd av missräkningen över labourregimen — har ersatts av en lika allmän framstegsvilja som medvetet eller omedvetet arbetar för nykapitalismens nya mål och värderingar. Det verkade som om de intellektuella syftade till att bli ett lika starkt stöd för detta nya samhälle som de alltid har varit för det gamla.

Den nya ortodoxin är emellertid inte jämförbar med den gamla. Den kommer aldrig att som sin föregångare bli en tvångströja av fördomar som kväver alla motsatta uppfattningar. Den äldre engelska ideologin var en komplicerad slitstark struktur med många aspekter: en högst flexibel tolerant "liberalism" som paradoxalt nog hämtade sin mjukhet från själva den "konservatism" den tycktes opponera sig mot, från själva den stabilitet och sömniga självbelåtenhet den fördömde. Den odlade en dilettantisk litterär kultur ärvd från aristokratin och en enfaldig borgerlig utilitaristfilosofi som den höll ihop i en bisarr förening av ömsesidig attraktion och repulsion, typ Jekyll-Hyde. I motsats härtill är den nyare borgerliga ideologi som ännu är i vardande en bräcklig struktur. Den har inga mystifierande dimensioner som är i stånd att absorbera eller avvisa utmaningar, den uppträder som propaganda, inte som ett komplett andligt universum som det är svårt eller omöjligt att komma ifrån. Tillsammans med sitt imperium har den brittiska bourgeoisien förlorat sin förmåga att hålla de intellektuella och (genom dem) de lägre klasserna trollebundna med besvärjelser.

Det är svårt att bedöma och förutsäga den framtida utvecklingen eller värdet av den vänsterradikala intellektuella tendens som söker ta sig uttryck i detta nya och friare klimat. De intellektuella behöver inte längre i sin proteströrelse börja med att lyfta av sig tyngden från de döda generationerna. Men de kan inte undgå den socialistiska ideologins allmänna kris som är gemensam för alla länder på samma utvecklingsstadium, huvudsakligen därför att de på olika sätt förlamades eller drevs tillbaka under den stalinistiska eran. Storbritannien hade en mycket svag och begränsad inhemsk marxistisk tradition som var helt ur stånd att motstå eller modifiera stalinismens tryck och detta har gjort identifieringen mellan marxism och stalinism speciellt genomträngande. Förvirring, hektiska förändringar i inriktningen, expansion och inskränkning avlösande varandra, djup inre splittring — detta är symptomen på den intellektuella vänsterns befrielsekamp från sin tidigare klaustrofobi. Men trots kaos och splittring kan man tydligt se en intellektuell radikal vänster frigöra sig från de liberala och nykapitalistiska samhällsväktarna. Och den tycks inte längre ha speciellt brittiska hinder att övervinna i sin frammarsch. Möjligen med undantag av det hinder som kulturens och informationsväsendets organisation utgör; dessa har skapat effektivare och mer hämmande monopol i Storbritannien än i andra länder och gör det allt svårare för en minoritet att göra sig hörd.

Hur den "subjektiva" faktor som det intellektuella skiktet representerar kommer att utvecklas beror i längden på utvecklingen av den här nämnda "objektiva" situationen, dvs. i vad mån klasskampen förändras i det nya läget, hur fackföreningarna (och därmed labourpartiet) reagerar på de nya behov som pro cessen väcker. Det verkligt nya är emellertid att man kan förutse en sådan utvecklingsdialektik. A ena sidan framtvingar grundläggande ekonomiska och sociala förhållanden en förändring i relationerna och spänningen mellan klasserna, å andra sidan finns det tanke- och idémässigt åtminstone ett embryo till en subjektiv kraft med förmåga att på ett mera positivt sätt möta förändringen och göra den till något annat och mer än en passivt tolererad omvandling. Vi har sett hur klassmedvetandet i Storbritannien, trots att det har varit djupt grundat och intensivt upplevt, har haft en i viss mån passiv karaktär och därför inte tagit sig uttryck i någon klasskampsaktivitet. Men nu försvinner de sociala och kulturella förutsättningarna för en sådan passivitet, samtidigt som konflikten objektivt sett tillspetsas. Följaktligen uppstår kanske så småningom ett läge då detta nedärvda klassmedvetande kan mobiliseras och förvandlas till en aktiv faktor och ett avgörande vapen i den ekonomiska och sociala kampen. Vägen till en sådan

kvalitativ förändring av klasskampen är svår och smärtsam och oerhört osäker — men hur skulle den kunna vara annorlunda? Att den över huvud taget är möjlig, att alla de gamla skyhöga hindren har rasat ihop, är det frapperande faktum som har öppnat nya horisonter för socialismen i Storbritannien och sprider nytt ljus över labourismen och allt annat.

Vissa förhoppningar

Labourismen var produkten, inkarnationen av klassmotsättningarna och det intellektuella stillastående, negationen av varje rörlig dynamisk kraft mellan teori och praxis, ett uttryck för praktiken — i vissa preciserade historiskt etablerade former — tunga hand över teori och medvetande. Det behöver inte påpekas att labourismen skulle bli annorlunda i en historisk situation där dessa förhållanden inte längre existerade. Det är därför man med försiktighet måste nalkas det kända dilemmat huruvida en ny vänsterrörelse måste vara ”inom” eller ”utom” labourpartiet, huruvida den skall försöka överta labourismen eller ersätta den med något annat. Ett faktum är emellertid att en kraftig vänsterradikal tendens med egen uppfattning och med en viss bas i fackföreningarna, en vänster med förmåga att leda, inte bara protestera, skulle förvandla labourismen. Ingen vet hur denna skulle reagera inför en ny påfrestning av detta slag. Blir det möjligt att på en högre, socialistisk nivå bevara labourismens positiva sida, enigheten bland de arbetarklassens organisationer som partiet bygger på? Måste, som en förberedelse till den kommande kampen, en upplösning av systemet bli oundvikligt? Bara en sak är säker: labourismen som sedan sin tillkomst har överlevt alla möjliga inre och yttre vedermödor, som utan att förändras har utstått nederlag och sett sina ideal upplösas, skulle inte längre fungera på samma sätt som hittills. Det var Hegel som på sin tid formulerade paradoxen att ett parti blir verkligt först när det är söndrat inom sig självt, när meningarna bryter sig inom partiet. I denna vitala bemärkelse har labourismen aldrig varit söndrad, diskussionerna har varit skenfäktningar som inte har lett till någonting. Ingen vet vad resultatet skulle bli om partiet av ett akuellet hot drevs ut ur denna skenvärld och slets sönder av motsättningar som inte kunde nedtystas eller ignoreras.

Det är mycket osannolikt att några revolutionära förändringar kommer att inträffa med dramatisk snabbhet under labourregimen. Förändringen är dock på väg och den kan så småningom få en revolutionär innebörd. Efter en långvarig förflamning vari arbetarklassen och arbetarrörelsen länge varit försänkt leder nu en ny livaktighet och ett nytt klimat till en annorlunda värld. Det kunde bli en gynnsammare värld för en verklig brittisk socialism. Den brittiska arbetarklassen kunde fortfarande förverkliga en del av den framtid som Marx för mer än hundra år sedan förutsåg när han spådde att den skulle visa vägen för arbetarnas frigörelse över hela världen. Eftersom labourregeringen kan komma att spela en positiv roll i denna utveckling — trots sina begränsningar och hur motsägelsefull dess roll än är — bör socialisterna i världen se dess tillkomst med vissa förhoppningar, ett visst kritiskt förtroende, och inte betrakta den som en meningslös upprepning av en gammal illusion.

Tom Nairn

Labours imperialism

1.

Den brittiska labourregeringen befinner sig som vänsterregering i den unika situationen att den inte bara har svikit sina vänner utan också blivit en misräkning för sina fiender. Besvikelsen över dess utrikespolitik är praktiskt taget allmän. Socialismens liberala motståndare har sedan någon tid kritiserat regeringens passiva konservatism; nu har t.o.m. den verkliga konservatismens stöttepelare, exempelvis *Times* och *Daily Telegraph*, upptäckt att regeringens utrikespolitik är alltför öppet reaktionär, alltför ohöljt underordnad Washington. Inom landet domineras fortfarande allting av den brittiska kapitalismens kroniska sjuka. Labour har aldrig stuckit under stol med sin uppfattning att ett botande av denna sjuka är förutsättningen för en verkligt framstegsvänlig politik. Men under labourregeringens styre har krisen inte mildrats utan tvärtom i vissa avseenden skärpts. De nya motmedel regeringen har satt in, inkomstpolitiken och nationalplanen, befinner sig alltjämt på utvecklingsstadiet. Ingen vet om de kommer att ge effekt och i så fall hurdan denna blir. Men tilliten till dessa medel är ungefär lika utbredd som respekten för labours utrikespolitik och detta skeptiska klimat utgör redan i sig själv ett allvarligt hinder för programmets genomförande. Man fruktar allmänt att om ovisshetens dimma skingras blir det blott för att avslöja att vi definitivt befinner oss på väg mot katastrofen.

Och vilka är vägmärkena? En förvårad finansiell-ekonomisk situation, en ny pundkris, ett misslyckande för inkomstpolitiken och nationalplanen? Och sedan antagligen nederlag för labourpartiet och återkomsten av en konservativ regim liknande den som för knappt ett halvår sedan ansågs ha totalt gjort bort sig.

Hur har då detta fantastiska läge kunnat uppstå? Ingen kan för ögonblicket veta hur länge regeringen kan sitta kvar eller hurvida den har några utsikter att vinna även nästa val. Men det är symptomatiskt att diskussionen rör sig om regeringens utsikter att kunna ”stanna kvar”, ”klamra sig fast vid makten”, som om detta vore allt man rimligtvis kan begära av den med hänsyn till omständigheterna och till vad den hittills har utträttat. Och ändå har inte många regeringar ledsagats till makten av så allmänna förväntningar på en kraftfull politik och av en så dynamisk retorik, låt vara att målen var omstridda. Varför har denna handlingskraft inte givit resultat, varför har labourregeringen gjort även de mest pessimistiska profeter besvikna?

2.

Den viktigaste lärdom som labours återkomst till makten har inpräntat är att den brittiska politikens hela dynamik (oavsett vilket parti som sitter i regeringen) domineras av ett fast hopflätat komplex av faktorer med en tendens att kontrollera allt vad som händer i såväl inrikes- som utrikes- och kolonialpolitik. De flesta förutsägelser som gjordes för labourregimen tog inte tillräcklig hänsyn till detta förhållande. Den största vinsten av erfarenheterna från det senaste halvåret är kanske att vänstern i fortsättningen aldrig mer kommer att underskatta dessa faktorer.

För att riktigt förstå denna den brittiska politikens fatala hjärtpunkt måste man rikta blicken utåt. I stor utsträckning, i allt större utsträckning, bestäms den ekonomiska utvecklingen i varje kapitalistiskt land av hela komplexet av relationer till den kapitalistiska världen i övrigt. Att så har blivit förhållandet beror givetvis i huvudsak på den kontinuerliga expansionen av de stora internationella monopolen som för länge sedan har överskridit sina respektive hemländers gränser. Profitens järnhårda lag tvingar expansionen (under konkurrens) ut på en internationell marknad. Följden blir en accelererad utbyggnad av denna marknad bland de avancerade kapitalistiska staterna, vilket bland annat har tagit sig uttryck i EEC och den amerikanska

penetreringen av Europa.

Men en säregenhet för den brittiska kapitalismen är att den delvis men envist har hållits *utanför* denna process. Trots att den självfallet i kraft av sin industriella utveckling och många av de stora brittiska företagens omfattning och position borde ha spelat en ledande roll har den i själva verket varit ur stånd att till fullo delta i utvecklingen. Detta är i själva verket bara fransidan av ett välkänt mönster: den brittiska kapitalismens torftiga prestationer sedan många decennier tillbaka och dess kroniska oförmåga att åstadkomma en anständig tillväxttakt. Utestängningen har varit å ena sidan en orsak till, å andra sidan en följd av denna svaghet, liksom den internationella ekonomiska sammanflätningen har varit både orsak och verkan i fråga om andra europeiska länders snabba ekonomiska tillväxt.

Vad har då vållat denna utestängning? I grund och botten har det varit Storbritanniens tidigare engagemang i ett äldre mönster för utlandsrelationer, i ett numera föråldrat system efter vilket den brittiska kapitalismen alltför väl har anpassat sig. Detta gamla system är urmodigt därför att det inte kan tillåta vare sig en alltför snabb tillväxt eller en omorientering av den brittiska ekonomin i nya riktningar. Men det inrymmer också en kvardröjande privilegieställning för vissa specifika intressen inom denna ekonomi, det är traditionens kärna i en traditionsinriktad nation, den naturliga grundvalen för politik och alla vedertagna attityder inom en före detta stormakt. I den internationella kapitalismens nya förhållanden alstrar fixeringen till detta äldre system en karaktäristisk *motsättning*. Denna grundläggande konflikt och de spänningar den ger upphov till (och som sträcker sig långt utöver det ekonomiska planet) har blivit drivfjädern till den aktuella dynamiken i det brittiska samhället och bestämmande för regeringarnas vara eller icke vara.

Det gamla nätverket för relationerna länderna emellan var imperialismen. Frapperande hos imperialismens arvtagare, den brittiska nyimperialismen, är att den trots alla politiska och ekonomiska motgångar de senaste tjugo åren har kunnat bevara sina vitala organ intakta. I den heterogena samlingen av koloniala rester och protektorat, traktater, politiska och kulturella länkar, samväldesritual etc. existerar alltjämt sterlingområdets ekonomiska och finansiella struktur. Rollen som världsbankir har visat sig vara imperialismens segaste och mest motståndskraftiga faktor, alltjämt tillräckligt mäktig för att kunna styra det brittiska samhällets utveckling. Den har blivit själva verkligheten, ”den profana stomme som håller samman samväldets sakrosanta överbyggnad”.¹ Denna profana stomme är sammanfogad av sådana element som huvuddelen av utländska pundinvesteringar, pundets allmänna användning som betalningsmedel (även utanför samväldet och sterlingområdet) och det centrum varifrån all denna verksamhet samordnas och kontrolleras, nämligen Londons City; dess materiella styrketillgångar är Malaysias tenn och gummi, Främre Orientens olja och Sydafrikas guld. Och naturligtvis den brittiska hemmaekonomin. Den sistnämnda har förvandlats till en belastning och en källa till svaghet och detta i ett ögonblick då imperialismen som mest är i behov av dess styrka. Men imperialismens nedärvda struktur har själv hindrat den från att förvärva denna styrka — och däri ligger motsättningens kärna.

Den långa historien om Storbritanniens engagemang i ekonomisk imperialism är så känd att den här bara behöver nämnas i största korthet. Under många generationer försumrades den brittiska industrins utbyggnad relativt sett för att man skulle kunna investera, i detta parasitiska system. Under sina sötebrödsdagar kunde imperialismen på detta sätt ge en karaktäristisk prägel åt systemets samlade utveckling, ett slags kronisk bristande balans mellan industrikapital och finanskapital. Det senare, som hade sin bas i Citys banker och börser och vars huvudsakliga

¹ Lucien Rey: ”The Sterling Crisis”. *International Socialist Journal*, 7, januari-februari 1965.

intressen låg i sterlingintressenas stora väv, blev i sin tur kärnan och hemligheten i politiken, utsugningens och tillägnelsens främsta form. All politik blev imperialistisk politik och imperialismen var i själva verket lika med pundet.

Även om pundet har överlevt det gamla imperiets politiska upplösning har det fått se sitt ekonomiska välde krympa på ett dramatiskt sätt. Både den tredje världens frigörelse och det amerikanska och kontinentaleuropeiska kapitalet har naggat det i kanten. Naturligtvis inte tillräckligt för att rubba systemets möjligheter som en exploateringsmetod, men mer än nog för att förstöra dess ursprungliga uppgift, i förhållande till den brittiska kapitalismen i stort. I en satsning på lång sikt har helheten offrats för delen, det älsklingsbarn som alla nu var beroende av. I fortsättningen rörde sig allting om dess fortsatta hälsa och tillväxt. När dessa slog fel blev satsningen en förlust, finanskapitalets hävdvunna dominans blev en återvändsgränd. Vägen till ruinen var lång, den kan spåras tillbaka till imperialismens höjdpunkt. Men medvetandet härom liksom försöken att med politiska medel komma till rätta med situationen — vilket är det som här intresserar oss — släpade långt efter. Endast under den konservativa regimen på 1950-talet blev det den härskande klassens dominerande intresse.

Den famlande ”revisionism” som då uppstod insåg att det nya läget krävde ett radikalt återupplivande av den industriella ekonomin, med andra ord en omkastning, i hela systemets intresse, av imperialismens traditionella prioritetsordning. Sterlingområdets krympning, de brittiska ekonomiska intressenas tillbakagång överallt i världen berodde delvis på att hemmaekonomin gradvis hade tillåtits att försvagas. Utestängd från det stora kontinentala uppsvinget på femtiotalet och tydligen ur stånd att av egen kraft spontant åstadkomma ett liknande uppsving, såg den brittiska kapitalismen framtiden i mörka färger. Om nedgången fortsatte skulle Storbritannien förvisas till en sekundär och till slut beroende ställning i den kapitalistiska världens utkant och bli den enda säkra förloraren i dess nya konflikter. Det skulle bli en relativ sänkning av levnadsstandarden, ett definitivt slut på Storbritanniens politiska och militära betydelse — även för samväldet, denna glorifierade nödlösning — och en permanent statistroll på världens skådebana.

Men i samma mån som de successiva ansträngningarna att skapa ett brittiskt uppsving resulterade i finanskriser och åtstramningar blev motsättningens ödesdigra natur allt klarare. En förändring av den brittiska kapitalismens sätt att fungera skulle bli en svår sak. *Hur* svår har man ännu idag knappast fått upp ögonen för.

Motsättningens mekanismer har ägnats många studier. Med hänsyn till Storbritanniens och de andra ledande kapitalistiska ländernas inbördes relativa positioner medför en snabb brittisk expansion en lika snabb stegring av importen från dessa länder. Detta är inte i och för sig en ovanlig eller nödvändigtvis farlig företeelse. Men i den brittiska ekonomins speciella situation kan den rubbning av betalningsbalansen som det medför inte fördragas. På grund av Storbritanniens engagemang i imperialismens traditionella ekonomiska komplex innebär en sådan bristande balans ett speciellt hot. Den kan inte betraktas som en normal och övergående handelsmässig svaghet utan blir omedelbart en svaghet i själva kärnan av sterling-systemet, en brist på förtroende för pundet — dvs. för City och dess institutioner som är den huvudsakliga källan för sterlingområdets fonder. Skulle utvecklingen få fortsätta framtvingas förr eller senare en devalvering av pundet vilket vore ett hårt slag för hela det finansiella systemet. Varje underskott i betalningsbalansen varslar om ett sammanbrott för pundet och sterlingområdet, dvs. slutet för pundet som pålitligt internationellt betalningsmedel.

De konservativa klarade detta dilemma genom att rädda pundet, dvs. i sista hand genom att strypa den ekonomiska utvecklingen genom kraftiga bromsande åtgärder. Man kan också säga att de

temporärt men avsiktligt föll tillbaka på den organiska politik som så länge hade varit naturlig för den härskande klassen: att offra industrikapitalet till förmån för de citydominerade utlandsinvesteringarna. Det är så en ekonomisk politik av ”stopp-full-fart”-modell fungerar om man ser det historiskt och inte tekniskt ekonomiskt. ”Stopp”-faserna var (och är fortfarande) framtvungade återfall i den brittiska imperialismens traditionella rutin, det brittiska kapitalets kapitulation för det förflutna. Varje kapitulation är mer förödande än den närmast föregående och ett mindre effektivt hjälpmedel mot den aktuella krisen (dvs. sterlingkrisen). Återhämtningen från novemberkrisen 1964 — även här en förfuskad ”återhämtning” som motverkade sitt syfte — har varit långsammare än vid något tidigare tillfälle.

Men något annat var inte att vänta av de konservativa. Partiet rymde i sig alla element i den motsättning som man hade att kämpa mot, och detta blev ännu tydligare efter försöken till ”modernisering” och Macmillans utrensningar. Den härskande klassens naturliga politik var att bevara allting, varje laggill form av profit. Det ekonomiska problemet måste därför lösas utan att man slopade eller alltför allvarligt rubbade sterlingimperialismens nedärvda privilegier. De flesta av konservatismens formbildande element — den härskande klassens normala glupska snikenhet, dess imperialistiska uppfostran och sociologiska struktur och ofta även direkt personliga intressen — samverkade till att skymma blicken för den grundläggande konflikten. De konservativas idé var helt enkelt att en moderniserad brittisk ekonomi skulle skapa en ny och sundare basis för ett återupplivat expanderande sterlingområde, ett mera meningsfyllt samväld, mera av traditionell ”storhet”, etc.

3.

Labourregeringen ärvde i oktober 1964 dessa motsättningsfyllda spänningar. En explosion inträffade så gott som omgående och utsatte regeringen för en av de hårdaste och mest elakartade kriser som man dittills hade upplevat.

Innan vi undersöker vad som hänt sedan dess och regeringens nuvarande ställning bör vi erinra oss labours position före valet. Denna föreföll att ge löfte om en politik som innebar en hästkur mot den sjuka ekonomin, en favorisering av industrikapitalismen och ett tillgodoseende av dess vitala nya behov (även om det naturligtvis inte uttrycktes i så direkta ordalag). Med andra ord en verklig omkastning av prioriteter av den typ som nämnts ovan. Retoriken om ”modernisering” och ”dynamik”, slagorden om att åter ”sätta fart” på Storbritannien tydde på en fast föresats att kasta loss från det förflutna och med hård hand sätta det viktiga i första rummet. En ökning av den årliga produktionstillväxten (till fyra procent) placerades i centrum av hela programmet och förklarades vara förutsättningen för allting annat. Detta innebar en lösning av den motsättning i ekonomin som hittills begränsat tillväxten, en klar nykapitalistisk lösning som ställde frambringandet av ett större reellt välstånd framför Cityinvesteringarnas och -spekulanternas intressen.

Sådan föreföll alltså den objektiva innebörden av labours program vara. Men vissa andra faktorer var alltid ägnade att väcka vissa tvivel, t.ex. betoningen av det ”nationella” i den nya retoriken. Om något var ställt utom allt tvivel så var det att en beslutsam aktion mot den brittiska kapitalismens nyckeldilemma måste skada någon och detta just på grund av dess motsatsfyllda natur. Men den mest iögonfallande klichén i labours nya fantasifulla scenbild var att alla klasser skulle förenas till ett enda arbetslag, Lombard Streets bankirer lika väl som vanliga människor. Arbetsfria spekulationsvinster förkastades, särskilt i fråga om fast egendom, men idén utsträcktes aldrig till att omfatta de traditionella idoga spekulanterna i City. Ett annat tveksamt inslag var labours uppenbara idealism i fråga om samväldet som rörde en okunnighet om vad samväldet i verkligheten var och följaktligen en okunnighet om den verkliga innebörden i den

brittiska kapitalismens kamp för rehabilitering. Medan de konservativa hade vägande klassmotiv för att inte se den centrala motsättningen i ögonen, avhölls labour av en traditionell svaghet som inte avhjälptes av de nya skarpare tonfallen i Wilsons demagogi, en oklar brist på klassmedvetande och en brist på analytisk skärpa, typisk för labourideologin.

Till slut förvandlades farhågorna till verklighet i pundkrisen i november 1964. Den skenbara logiken i labours rationaliseringsprogram sprack omedelbart då det pressades i verklighetens skruvstäd. Det enorma underskottet i betalningsbalansen medförde ett desperat stormanlopp mot pundet och frammanade på nytt det gamla spöket: en drastisk, framtvungad devalvering. På brutalast möjliga sätt ställdes regeringen inför realiteterna, den hårda motspänstiga verklighet där dess visionära moderniseringsplaner skulle gripa in. Regeringen stod inför valet mellan att följa sin egen retorik till dess logiska konsekvenser, rikta ett angrepp mot City och hela det nät av internationella intressen och påtryckningar som hängde ihop med dess verksamhet, möta en fortsatt förlust av krediter, tvingas till devalvering och till kontroll av kapitalrörelser, kanske med upplösning av sterlingområdet som följd; eller att kapitulera, dvs. rädda pundet och betalningsbalansen, lugna den internationella finansopinionen och glömma retoriken.

Det dröjde inte mer än en månad förrän Wilson bedyrade inför ett auditorium av Citymän med fruar att han skulle ”hålla pundet högt”. De ”nationella” intressena hade segrat.

Den verkliga brittiska fetischen, pundet — endast dunkelt symboliserat av de mindre fetischobjekten monarkin, parlamentet etc. — var åter räddad. Regeringen accepterade det största internationella lån som någonsin hade emitterats (och ”pantsatte” sig, som Wilson själv uttryckte det, därigenom ohjälpligt hos den internationella storfinansens) och förde en ovanligt hård deflationspolitik inom landet. Den doldes omsorgsfullare än tidigare och åtföljdes av vissa försök att göra skillnad mellan export- och andra industrier jämte löftet om mera genomgripande åtgärder längre fram (dvs. inkomstpolitiken och planen). Det var allt som återstod av labours retorik. Men det kunde inte skyla den bittra sanningen. Labour hade tvingats överge sitt politiska huvudmål, en snabb ekonomisk tillväxt, i en av de mest sensationella segrar som det förflutna vunnit. Både fasaden och innehållet i dess politik hade tillintetgjorts. Och alltjämt sitter regeringen nästan hjälplös i den här analyserade fatala motsättningens hårda grepp. Läget sammanfattas på detta sätt av två av Storbritanniens ledande vänsterekonomer:

”Vi kan konstatera att regeringen är fången i samma illusioner som högerregeringen på motsvarande punkt i stopp-fullfart-cykeln och tillgriper i stort sett samma misskrediterade åtgärder därför att den inte tar itu med de grundläggande problemen. Vi finner inget fast grepp på frågan om hur vårt näringsliv skall styras, vi förutser att tillväxten skall upphöra, vi ser inget genombrott för en socialt rättvis inkomstpolitik och ingen klar deklaration om ekonomiska och sociala prioriteter, vi finner ingenting som tyglar de jättelika monopolens makt hemma och ute (— — —). Vi finner inga förberedelser till en planering av utrikeshandeln (— — —) och ingen lösning av betalningsbalansens problem (— — —).”²

Man kan knappast tänka sig en mer förkrossande kritik. Men tar man hänsyn till vad som har hänt tvingas man att räkna med ännu allvarligare framtidsperspektiv för både den sittande labourregeringen och eventuellt kommande socialistiska regeringar i Storbritannien.

Det problem som raserandet av labours planer uppställer kan formuleras på följande sätt. Förutsättningen för ett dynamiskt nykapitalistiskt program i den situation som råder i Storbritannien är den objektiva möjligheten att göra en ekonomisk och politisk åtskillnad mellan å ena sidan finanskapitalets parasitära apparat med dess nät av (huvudsakligen utländska) intressen och å den

² John Hughes-Michael Barratt Brown, *Tribune*, 11/6 1965.

andra hemmaindustrins ekonomi och dess allt dominerande intresse av tillväxt och rationell organisation. Det är alldeles klart att regeringens aktuella politik ligger långt ifrån även den aggressiva nykapitalism som tecknas i Wilsons anföranden; den har blivit ett dämpat försvar för *status quo*, men så lätt och så fullständigt att man måste fråga sig om det andra alternativet verkligen var allvarligt menat.

Ty, som vi påpekade i början, den nutida industrikapitalismens hela tendens är att utplåna gamla gränser. Detta gäller de stora brittiska företagen lika väl som alla andra. Jätteföretagen Unilever, ICI, BMC etc. har sitt eget väldiga nätverk av utlandsinvesteringar och förbindelser, oberoende av men parallella med dem som kontrolleras av City. Detta faktum förändras inte av att de samtidigt är delar av en relativt stillastående hemmaekonomi. *Det visar bara med tydlighet att dessa spetsar för den brittiska industrikapitalismen också är direkt intresserade av att pundets värde och en stor del av sterlingområdessystemet upprätthålls.* De exporterar själva sitt kapital, inte bara sina varor, och förenas därmed organiskt med Citys finanskapital — som de *samtidigt*, av orsaker som här har antytts, står i motsättning till. Följaktligen skulle en kraftfull politik, riktad mot City, vara till skada även för dem.

På denna punkt är det viktigt att betona en annan dimension i detta motsatsfulla system. Den imperialistiska sektor som är baserad på City har varit och är alljämt en parasitär faktor när det gäller att åstadkomma ett reellt välstånd hemma och ute. Men i Storbritannien har denna parasitism existerat så länge och antagit sådana proportioner att själva metaforen ”parasitism” blir vilseledande. Den antyder att liksom andra parasitbildningar eller kräftsulster skulle hela den imperialistiska finansapparaten kunna opereras bort, varmed moderorganismen automatiskt bleve friare och sundare. I själva verket har emellertid den brittiska kapitalismens imperialistiska äventyr varit en lyckad ersättning för en fortsatt utveckling av systemets produktiva styrka, just genom sin förmåga att stötta upp hela systemet. Följaktligen kan man med säkerhet säga att ett krossande av finanskapitalet skulle framkalla ett åtminstone tillfälligt kaos som blev vida värre än någon kris hittills. Vid sidan av den nya direkta alliansen mellan City och de internationella monopolen har dessutom knutits tusen fina trådar som binder det brittiska samhället till dess imperialistiska avläggare varför ett slag mot dem otvivelaktigt skulle utsätta hela den kapitalistiska ekonomin för en traumatisk chock.

Denna sista knut i den härva av motsättningar som vi har talat om kommer en att undra om det över huvud taget är möjligt för en brittisk regering att lösa landets dilemma alls så som labours ursprungliga program föreföll att mena. Är det kanske inte alltför sent även för en ”radikal” lösning i denna stil *med hänsyn till den effektiva samverkan som existerar mellan finans- och industrikapital?* Med andra ord: Är det kanske inte alltför sent för en lösning av det kvarstående problemet inom ramen för det nationella kapitalistiska systemet självt i alla dess former? Detta är det perspektiv som i fortsättningen måste dominera debatten på vänsterkanten.

4.

Hur har nu regeringens centrala dilemma återspeglats på olika politiska områden? Vart man än vänder blicken finner man samma kollaps, alltid i större eller mindre samband med det fundamentala nederlag som vi här har behandlat.

Storbritannien och Amerika. Långt före parlamentsvalet 1964 tydde alla tecken på att trohet mot NATO och ett intimt samarbete med Washington skulle bli huvuddragen i labours utrikespolitiska program. De allmänna motiven — labours traditionella antikommunism, tron på myterna om ”den fria världen” och Sovjets aggression etc. — är välkända. Därtill kom att den wilsonska regeringen liksom tidigare labourregimer var förutbestämd att lida av ett respektabilitetskomplex

på utrikespolitikens område, dvs. ett tvång att undvika varje tänkbar anledning till anmärkning eftersom även den mildaste lapsus skulle angripas och ges en hotfull tolkning som en konservativ regering i en liknande situation inte hade behövt frukta. Den servilitet vi har bevittnat hade man dock knappast räknat med under enbart dessa förutsättningar.

Regeringen kämpade sig emellertid igenom pundkrisen huvudsakligen tack vare snabb och lämplig hjälp från Washington och tack vare Washingtons inflytande. Hela denna episod tillförsäkrade utan tvivel Washington en maktställning i fortsättningen, samtidigt som den kraftigt stärkte — för att uttrycka det milt — labours redan förut starka förtröstan på en allians med Amerika. Regeringen har inte gjort något för att avlägsna risken för en ny valutakris; när denna kommer kan regeringen endast hoppas att dollarn fortfarande finns där, beredd att stödja pundet. Wilson har ofta understrukit betydelsen av ”rent språk” och ”öppenhjärtig kritik” mellan medlemmarna av ”alliansen”; det tillhörde naturligtvis labours retorik och kunde liksom allt det andra i den kastas över bord.

Ett annat kraftigt och lika fundamentalt motiv för att inte stöta sig med Amerika är att den kvarstående kedjan av brittiska nyimperialistiska intressen i världen är mycket sårbar. Vi har sett hur Wilsons regering under novemberstormen 1964 vägrade att tänka sig alternativet att göra sig kvitt den tunga sterlingbördan. Vi skall om ett ögonblick se hur långt den har gått i direkt motsatt riktning i ett försvar till det yttersta för hela imperiearvet. Men förutsättningen för en sådan politik är för ögonblicket amerikanernas tysta samtycke. Detta kom med överväldigande tydlighet fram vid avbrytandet av Suezäventyret, och sedan dess har den amerikanska imperialismen blivit både starkare och mera utbredd medan den brittiska har krympt. Även den stoltaste och mest arroganta och skenbart självständiga av Wilsons posser, kravet på att spela en ”världsroll” öster om Suez, förutsätter i verkligheten amerikanskt stöd. Det är som *Times* Washingtonkorrespondent för inte så länge sedan anmärkte, när han med osedvanlig uppriktighet beskriver de fundamentala förbindelser som vi här har behandlat, att regeringen i Washington för ögonblicket är angelägen om att ”hjälpa Storbritannien ur dess ekonomiska svårigheter” så att Storbritannien kan fortsätta att försvara friheten öster om Suez. ”Man har här länge lagt stor vikt vid de brittiska engagemangen öster om Suez om också bara därför att den amerikanska militärbudgeten inte skall svälla alltför mycket (— — —). Man förklarade mycket energiskt idag att Storbritannien har ett moraliskt ansvar att uppbära denna speciella 'den vite mannens börda' (— — —).” Som en fortsatt hjälp åt Amerikas globala strategi (och även dess betalningsbalans) ”måste Storbritannien hålla lönerna nere och minska statsutgifterna”, givetvis med undantag av militäranslagen.³ Så länge amerikanerna har händerna fulla i Vietnam har de all anledning att glädjas åt Wilsons försäkran att ”Storbritanniens gräns går vid Himalaya” — för att försvara det viktigaste asiatiska landet mot det kinesiska hotet. Att Storbritannien spelar under täcket med Amerika världen över har bland annat visat sig i att vi har åtagit oss rollen som den främste förespråkaren för de amerikanska planerna i frågan om en ombildning av Atlantpakten och tvisterna om MLF.⁴ Storhetsdrömmar om imperiet kan endast understryka beroendet både hemma och utomlands.

Labours kriminella medbrottslighet med det amerikanska kriget i Vietnam har gjort mer än något annat för att öppna engelsmännens ögon för det verkliga läget. Men detta är bara en del av en hel härva av svek, resultatet av regeringens vägran att frånträda imperiearvet och alla dess dyrbara

³ *Times*, 18/6 1965.

⁴ MLF (Multi-Lateral Force) var ett förslag till en mångnationell kärnvapenstyrka inom NATO:s ram som var på tapeten 1963-64 (huvudsakligen från amerikanskt håll). En intressant belysning av labourpartiets relationer till USA före dess segerval 1964 som också berör MLF ger Richard F. Neustadts memorandum av den 6/7 1964. Se hans ”Memorandum on the British Labour Party and the MLF”, *New Left Review*, 51 (sept.-okt. 1968), s. 11-20 och även Andrew Kopkinds introduktion ”The Special Relationship”, a.a., s. 3-10.

bördor.

Storbritannien och den tredje världen. Samma misslyckande har förgiftat Storbritanniens förhållande till den tredje världens länder i allmänhet. För Storbritannien gäller mer än för något annat land att en progressiv politik i den tredje världen måste ta sin början hemma i och med en radikal attitydförändring mot de underutvecklade länderna som alltjämt står under brittiskt inflytande. Men just på detta område har labours politik blivit en krönika av misslyckanden och vanära.

I Malaysia kastade sig regeringen huvudstupa in i ett kostnadskrävande krig på obestämd tid för att skydda Tungku Abdul Rahmans förhatliga marionettregim och de tenn- och gummiintressen som den hade tillsatts för att garantera.

I Latinamerika, den del av den tredje världen där utsikterna till revolutioner inom en inte alltför avlägsen framtid är störst, uppträder labourregeringen som agent för storfinansens intressen och amerikanska planer utan att på något sätt skilja sig från sina företrädare. Hur skall man annars kunna förklara att den har godtagit och stadfäst högerregeringens konstitutionella arrangemang i Brittiska Guayana? Dessa var avsedda att föra Washingtons och CIA:s kandidat Forbes Burnham till makten. För ett folk som kämpar för sin frigörelse från utländskt kapital och en av utlandet köpt härskande klass är detta faktum viktigare än den konstitutionella teori som har fått kamouflera arrangemanget. ”Vi glömmer ofta att Burnham också är socialist” yttrade labours kolonialminister nyligen i ett försök att urskulda sin politik i Guayana.⁵

I Västasien har regeringen vägrat att erkänna Jemens republikanska regering, eller att upphöra med kriget i Sydarabien, eller att överväga ett slopande av basen i Aden. Den sände trupper med flyg till Bahrein för att undertrycka en resning som (enligt *Economists* formulering) orsakats av ”politisk besvikelse hos ett relativt upplyst folk vars härskare enständigt har vägrat (— — —) att tillåta någon form av folkrepresentation”.⁶

I Afrika har regeringen fullföljt det löpande kontraktet med Sydafrika om leverans av militära flygplan. Den har hittills inte tagit något allvarligt initiativ för att lösa det Sydrhodesiska problemet.

För att återvända till Asien så kommer antagligen intäkterna från det sydafrikanska avtalet, egentligen avsedda för betalningsbalansen, att användas till flygningar med kärnvapenbombplan utmed Himalaya och på andra håll, sedan Storbritannien har framträtt som den främste försvararen av indisk demokrati mot kinesisk diktatur.

Söker man något som uppväger denna rad av dårskaper så finner man praktiskt taget ingenting. Sedan labourregeringen i november 1964 fattade det grundläggande beslutet att ”rädda pundet” har den nöjt sig med att på bästa sätt söka undvika alla materiella och politiska implikationer i samband med pundet. Med den samvetsgranna logik som utmärker sådana som inte är födda att härska tycks labour vara inriktat på att fullfölja sin aggressiva imperialistiska politik så länge regeringen sitter kvar vid makten och därmed avstå från varje chans att på ett mer neutralt eller progressivt sätt ingripa i de internationella angelägenheterna.

Storbritannien på hemmaplan. Projekt om större hjälp åt den tredje världen och långtidsplanering av handeln med råvaruproducerande länder kommer antagligen att få vänta tills den brittiska kapitalismen befinner sig i ett bättre läge och inte irriteras så mycket av betalningsbalansen.

⁵ Anthony Greenwood, *Tribune*, 23/4 1965. Se också Cheddi Jagans replik i *Tribune*, 21/5 1965. (Cheddi Jagan är f. d. premiärminister i Brittiska Guayana.)

⁶ *Economist*, specialnummer om oljan i Mellersta östern, 5/6 1965.

Detsamma gäller alla planer på mera genomgripande sociala reformer i hemlandet. För att ett ”skandinaviskt” Storbritannien – som Callaghan ofta har yrkat på – skall kunna förverkligas krävs en intensiv ekonomisk tillväxt – de stegrade statsutgifterna måste ju finansieras.

Men under vår granskning av den brittiska kapitalismens centrala motsättning har vi redan sett inrikespolitikens huvudlinjer avteckna sig. Utvecklingen är logiskt följdriktig. Ekonomisk tillväxt medför i sin tur risk för valutakriser. Dessa måste övervinnas och under tiden får den fortsatta tillväxten liksom allting annat förtvina. Det är just den situation vi genomgick under labour-regeringens första sex månader. Utsikterna till en omsvängning av tendensen förefaller mörka, och även om en sådan sker är det föga hopp om att förändringen skall bli permanent, av det slag som krävs för att ett större socialt reformarbete skall byggas upp eftersom de bakomliggande problemen förblir olösta.

Den avgrund vari regeringen störtades vid sin första kris och dess reaktion i detta läge har även markerats av den betecknande reträtt som skett i fråga om ett par av det fåtal reformer som hade genomförts. Först gällde det beslutet om att höja folkpensionerna, som uppsköts nära sex månader för att stryka den internationella finansopinionen medhårs. Sedan har det gällt den nya finanslagen som avsåg att systematisera och höja skatterna på affärsverksamhet. Sedan lagförslaget först framlades har det undan för undan urvatnats genom tilläggsbestämmelser, avsedda att lugna en upprörd kapitalistisk opinion. En ledare i *Economist* (som har tappat alla förhoppningar den en gång ställde på Wilson) rådde en blivande högerregering att som en första åtgärd upphäva finanslagen i akt och mening att återvinna affärsvärldens förtroende. Men det är just vad labourregeringen gör i reträtten från sina principer. Det läge som labour hade accepterat krävde logiskt ett svek på båda dessa punkter: Eftersom regeringen vände sig till den internationella finansvärlden behövde den goodwill hos världsbankerna; eftersom den inte ämnar kontrollera den privata sektorn inom industrin behöver den goodwill hos sin egen kapitalistklass för att över huvud taget komma någon vart.

Labours idé om en djupgående strukturförändring av det ekonomiska livet, som ju är det avgörande, har för närvarande koncentrerats till en enda punkt — inkomstpolitiken. Både planering och tillväxt uppfattas som funktioner av denna. Detta har regeringen kört med ända sedan sitt tillträde, och den har med allt större trovissitet uppställt det som lösningen på alla problem.

I den situation som har uppkommit sedan labour har *backat ut* från det ekonomiska problemet och även från sin egen svävande framstegsideologi har inkomstpolitiken blivit en surrogatlösning, en ersättning för allt annat. Den har blivit ännu en metod för att försäkra Storbritanniens internationella fordringsägare om att regeringens politik är ”sund” — det framgår ju av att arbetarklassen hålls under noggrann kontroll. Inkomstpolitiken har blivit förutsättningen för, medlet till en konsekvent politik syftande till planmässig ekonomisk tillväxt i stället för, som det i början hette, en sidoföreteelse till denna. Den har blivit ännu ett medel för att angripa betalningsbalansproblemet, detta avgörande problem som påtvungits regeringen, med andra ord ett nytt medel att lägga den nedärvda imperialismens bördor på arbetarklassens axlar och låta den betala dem.

Under sådana förhållanden borde labourregeringen ha en bestämd motståndare i fackföreningsrörelsen. Det har förekommit många diskussioner om vilken attityd vänstern borde inta till en inkomstpolitik; de har ofta poängterat svagheten med en rent negativ uppfattning och krävt en aggressiv taktik och konkreta förslag som svar på dess utmaning. Men i förhållande till den aktuella situationen har sådana förslag blivit i huvudsak akademiska, liksom så många andra debatter om Wilsonregimens framtid. Varje inkomstpolitik som man får se genomförd kan inte bli den som tidigare diskussioner har rört sig om, bara en futtig karikatyr.

5.

Vilka är utsikterna för labourpartiet nu, när det fortsätter kampen mitt uppe i den brittiska kapitalismens motsägelsefulla situation? I det mörker som vilar över detta problem är det en förut icke nämnd möjlighet som framstår i skarp relief.

De konservativas slutliga lösning av dilemmat var ett inträde i Europamarknaden. Om Storbritannien inte själv kunde klara sina kritiska problem på det sätt man önskade var detta den näst bästa lösningen. Trots de sociala och ekonomiska chocker det skulle medföra skulle den gemensamma marknaden onekligen ge den brittiska kapitalismen en injektion som stimulerade den till en sorts konkurrensvilja och detta utan alltför stora offer i de delar av sterlingområdet som verkligen betyder något. Ur en realistisk kapitalistisk synvinkel — dvs. utifrån en inställning som inrymmer en känsla av att Storbritanniens problem är svårlösta, utan att man nödvändigtvis förstår dem helt och hållet — var detta en rimlig lösning, trots alla de risker den innebar.

Om man förutsätter att detta är praktiskt taget allt man kan vänta av regeringen efter vad som har hänt blir följden att den europeiska lösningen kvarstår som en permanent möjlighet som den kan sträva mot. För ögonblicket är den dock endast en möjlighet. De konservativas aktion för ett inträde i den gemensamma marknaden har de Gaulle av politiska motiv motsatt sig och hans motiv kvarstår alltjämt, i själva verket starkare än tidigare med hänsyn till labours allt större följsamhet under amerikansk ledning. Och av skäl som tidigare nämnts kommer regeringen att finna det mycket riskabelt att inom en överskådlig framtid frigöra sig från denna ledning. Om den europeiska lösningen skall bli verklighet kommer det med den nuvarande labourregeringen att dra långt ut på tiden.

Om detta alltså är det kapitalistiska svaret så är det socialistiska — som tidigare har påpekats — att sammanflätningen av den ”industriella” och ”imperie”-sektorn inom ekonomin tycks omöjliggöra varje strategi avsedd att stärka den ena och försvaga den andra. Labourregeringen har fått lära sig att den centrala motsättning som vårt kapitalistiska system är fångat i har en benägenhet att direkt eller indirekt styra all politisk aktivitet oavsett på vilket område den förekommer och även att neutralisera eller omöjliggöra varje halvkapitalistiskt eller nykapitalistiskt experiment i stil med vad som skisserades i det wilsonska programmet. Problemets uppenbara omöjlighet, gång på gång påvisad under femtiotalet och nu demonstrerad ännu tydligare genom regeringens försök att angripa det, visar att en lösning måste gå vida utöver de gränser som kapitalistisk teori och taktik anger.

Med andra ord: Socialismen — fattad som ett allomfattande, medvetet försök att omskapa samhället på en ny grundval framstår i själva verket i det brittiska samhällets säregna situation som ett *konkret* alternativ, ett handlingsprogram som händelserna automatiskt visar vägen till. Därmed kan kravet på en genomgripande förändring av systemet i socialistisk riktning upphöra att vara någonting abstrakt, utan riktig kontakt med verkligheten, en moralisk dröm snarare än en praktisk handlingslinje. Att det socialistiska alternativet fortfarande är dåligt formulerat innebär inte i sig någon kritik; problemet är att kunna utforma det på ett mindre utopiskt och moraliserande sätt än tidigare.

Under nu rådande förhållanden i Storbritannien kan ett maximiprogram knappast längre ställas upp mot ett minimiprogram. Man kan endast tänka sig ett maximiprogram sedan spillrorna av labours minimiprogram ligger spridda runt omkring oss. Labours mål var att, åtminstone temporärt, överta ledningen från den traditionellt härskande klassen och lösa problemen för dess räkning inom ramen för *dess* föreställningsvärld. Ett socialistiskt program måste räkna med att träda i stället för denna klass och dess maktstruktur i samhället. Alla rop på en ny elit av mer

dynamiska och effektiva ledare att ta hand om det brittiska samhället, som är det centrala i de borgerliga lösningarna på Englands problem, endast understryker denna nödvändighet. De visar att man är medveten om den traditionellt härskande klassens tillbakagång och oförmåga och främlingskap inför kapitalismens moderna förhållanden, de kräver att den avlöses av en ny klass – men en ihålig pseudoklass utan förmåga att i realiteten axla den uppgift som historien har testamenterat till den.

Denna uppsats har mestadels behandlat de ekonomiska krafter som verkar inom den brittiska kapitalismens ram och de svårlösliga problem de skapar. Men dessa krafter är också personliga; den brittiska kapitalismens svaghet och motsägelsefullhet är också svagheten och motsägelsefullheten hos en härskande klass utan förmåga att medvetet och konsekvent styra sitt eget öde och vars enda verkliga lösning på problemen var inträde i den gemensamma marknaden – dvs. en fortsatt resignation inför okänsliga, oberäkneliga krafter. Situationens objektiva krav på ett historiskt alternativ måste, subjektivt sett, för den socialistiska rörelsen innebära en ny typ av politisk dominans. Det finns givetvis inga utsikter till en omedelbar framgång. Men den verkligt stimulerande lärdomen på lång sikt av den nuvarande labourregeringens fiasko är den brittiska kapitalismens ständiga predikament. *Någon lösning som återupprättar denna är inte i sikte.* Labourpartiet har lika lite som de konservativa någon idé om var en sådan skall sökas. Men det betyder att vänstern på lång sikt har stora chanser.